

ΠΡΟΤΑΣΗ

1. Άρθρο 2 του Συντάγματος, προσθήκη παραγράφου 3

Κάτω από εξαιρετικά αντίξοες, πολλές φορές, συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον, και με την κατά καιρούς εμφάνιση φαινομένων προκλητικής διαστρέβλωσης της ιστορικής αλήθειας, ενιαίος και αδιαίρετος ο Ελληνισμός, σ' όλον τον Πλανήτη, υπερασπίζεται την πολύτιμη παρακαταθήκη της εθνικής μας υπόστασης και της γλωσσικής μας κληρονομιάς υπό όρους αδιάλειπτης συνέχειας. Είναι καιρός όμως και το Κράτος ν' αναλάβει το ιστορικό εκείνο βάρος μιας τέτοιας υπεράσπισης, το οποίο του αναλογεί. Αυτός είναι ο λόγος, ο οποίος όχι μόνον αιτιολογεί αλλά κι επιβάλλει την προσθήκη τρίτης παραγράφου στο άρθρο 2 του Συντάγματος, με την οποίαν αναγνωρίζεται πανηγυρικώς η υποχρέωση του Κράτους, πάντοτε με τήρηση των κανόνων διεθνούς δικαίου, να εγγυάται την προστασία της εθνικής μας ταυτότητας και της ελληνικής γλώσσας.

2. Άρθρο 14 παράγραφος 9 του Συντάγματος.

Με την διάταξη αυτή επιδιώχθηκε η ουσιαστική κατοχύρωση της διαφάνειας και της πολυφωνίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Ωστόσο, η διατύπωσή της, σε συνδυασμό με την άποψη ορισμένων οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την έννοια συγκεκριμένων ρυθμίσεων του ευρωπαϊκού δικαίου, είχε οδηγήσει σε διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις, οι οποίες είχαν προκαλέσει, με την

σειρά τους, περαιτέρω δυσχέρειες εφαρμογής της συνταγματικής αυτής διάταξης, π.χ. σχετικά με τα ασυμβίβαστα όσων κατέχουν θεσμικές ιδιότητες σ' επιχειρήσεις ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης και σ' επιχειρήσεις που συνάπτουν συμβάσεις με το Δημόσιο ή με νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα για την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Μεγάλο μέρος των ως άνω ερμηνευτικών διαφορών έχει πλέον επιλυθεί, ύστερα από την απόφαση του ΔΕΕ C-213/07 της 16.12.2008, η οποία έκρινε ως συμβατές με το ευρωπαϊκό δίκαιο τις κυριότερες ρυθμιστικές επιλογές των διατάξεων του άρθρου 14 παρ. 9 και της κατά καιρούς εκτελεστικής τους νομοθεσίας. Επομένως, υφίσταται ανάγκη αναθεώρησης της παραγράφου 9 του άρθρου 14, ώστε να προσαρμοσθούν αναλόγως οι ειδικότερες ρυθμίσεις της που αφορούν ιδίως το ιδιοκτησιακό καθεστώς, την οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων μαζικής ενημέρωσης, την απαγόρευση της κατοχής δεσπόζουσας θέσης στην ραδιοτηλεοπτική αγορά και στον τύπο μέσω της συγκέντρωσης του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής ή περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων της αυτής μορφής και τις ασυμβίβαστες ιδιότητες των ιδιοκτητών, εταίρων, βασικών μετόχων ή διευθυντικών στελεχών τους. Και τούτο, προκειμένου να γίνουν περισσότερο σαφείς και αποτελεσματικές ως προς τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των τυχόν καταστρατηγήσεων, καθώς και προκειμένου να εμπεδωθούν οι προϋποθέσεις για την ουσιαστική ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού των φορέων που δραστηριοποιούνται στον χώρο των ηλεκτρονικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

3. Άρθρο 16 παρ. 1, 2, 5, 6, 7, 8 του Συντάγματος, και προσθήκη παραγράφων 9 και 11

Η παιδεία μας, η μεγαλύτερη επένδυση του Έθνους, στηρίζεται και πρέπει να στηρίζεται στα θεμέλια του ελληνικού ανθρωπιστικού πολιτισμού και, κατ' επέκταση, του ευρωπαϊκού πολιτισμού, του οποίου οι ρίζες ανάγονται στον ελληνικό πολιτισμό. Υπό το φως αυτής της διαπίστωσης προτείνεται η αναθεώρηση της παραγράφου 1 του άρθρου 16, ώστε και η κεφαλαιώδης αυτή διάσταση της παιδείας μας ν' αποτυπωθεί στο Σύνταγμα με ρητή πλέον διάταξη. Περαιτέρω, σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 5 του άρθρου 16: «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση». Ενώ το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 8 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι η «σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται». Στο πλαίσιο της πρότασης αυτής κρίνεται αναγκαία η σχετικοποίηση της απόλυτης απαγόρευσης δραστηριοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας όσον αφορά την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης. Πυρήνα της προτεινόμενης συνταγματικής ρύθμισης αποτελεί η δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αποκλειστικώς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, από ιδιώτες, υπό την αυστηρή εποπτεία του Κράτους. Προς αυτή την κατεύθυνση προτείνουμε τις ακόλουθες αναθεωρητικές παρεμβάσεις:

α) Καταρχάς, η παράγραφος 5 του άρθρου 16 πρέπει ν' αναθεωρηθεί, έτσι ώστε να μην λειτουργεί αποτρεπτικώς για την δημιουργία μη δημόσιων φορέων παροχής ανώτατης εκπαίδευσης. Για τον σκοπό αυτόν προτείνουμε την απάλειψη της λέξης «αποκλειστικά» από το πρώτο εδάφιο της παραγράφου αυτής και την προσθήκη του όρου «δημόσια» πριν από την φράση «ανώτατη εκπαίδευση». Με τον τρόπο αυτόν, οριοθετείται το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης παραγράφου και δεν δημιουργεί προβλήματα στην εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τους μη δημόσιους φορείς παροχής ανώτατης εκπαίδευσης. Επίσης, στην ίδια παράγραφο θα πρέπει να οριοθετηθεί η

έννοια της ανώτατης εκπαίδευσης, ώστε να διευκολύνει την ορθολογική ανάπτυξή της, για ν' αντανakλά τις νέες εξελίξεις που έχουν ως σήμερα συντελεσθεί στο πεδίο του πανεπιστημιακού και του τεχνολογικού τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης.

- β) Εξάλλου, στην παράγραφο 6 του άρθρου 16, και προκειμένου να προσδιορισθεί το πεδίο εφαρμογής της εν όψει της προτεινόμενης τροποποίησης της προηγούμενης παραγράφου, πρέπει να προστεθεί ο όρος «δημόσιων» πριν από τον όρο «ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».
- γ) Στην δε παράγραφο 7 προτείνουμε την κατάργηση της φράσης «από το Κράτος», προς εναρμόνιση με τα παραπάνω και προκειμένου να είναι συνταγματικώς ανεκτή η παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης όχι μόνον από το Κράτος, αλλά και από άλλους φορείς (π.χ. κοινωνικούς εταίρους), υπό κρατική, πάντοτε αυστηρή, εποπτεία.
- δ) Δεδομένου ότι η παράγραφος 8 αποτελεί την βάση για την ανάπτυξη του συστήματος ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Χώρα μας, πρέπει αυτή ν' αναδιατυπωθεί προς την κατεύθυνση της αποσαφήνισης ότι η παιδεία παραμένει θεμελιώδες δημόσιο αγαθό. Και η παροχή της από μη δημόσιους φορείς, σ' όλες τις βαθμίδες, γίνεται μόνον κατά παραχώρηση από το Κράτος και υπό αυστηρή εποπτεία τήρησης συγκεκριμένων προδιαγραφών και προϋποθέσεων. Ενώ είναι αναγκαίο ν' απαλειφθεί το δεύτερο εδάφιο της, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες. Για την διασφάλιση της υψηλής στάθμης της παρεχόμενης ανώτατης εκπαίδευσης, κρίνεται σκόπιμη η πρόβλεψη, στην ίδια παράγραφο, ότι τα προσόντα των διδασκόντων στ' ανωτέρω μη κρατικά ιδρύματα θα είναι ανάλογα μ' εκείνα των κρατικών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

ε) Παράλληλα, προτείνουμε την συμπλήρωση του άρθρου 16 με την προσθήκη νέας παραγράφου –κατά προτίμηση αρ. 9, μ' αντίστοιχη αναρίθμηση της παρ. 9 σε παρ. 10- με την οποία θα κατοχυρώνεται συνταγματικώς το σύστημα διασφάλισης της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, δημόσια ή μη. Με τον τρόπο αυτόν αναδεικνύεται η σημασία που αποδίδει η Πολιτεία στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και στην αποτροπή φαινομένων αλλοίωσης της πεμπτουσίας της ανώτατης εκπαίδευσης. Ενώ, περαιτέρω, θεσμοθετείται το αναγκαίο συνταγματικό έρεισμα, ώστε η ανώτατη παιδεία της Χώρας μας ν' ανταποκριθεί μ' επιτυχία στις απαιτήσεις του ευρωπαϊκού και διεθνούς εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Η αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος προς την προαναφερθείσα κατεύθυνση αποτελεί ώριμο αίτημα της ελληνικής κοινωνίας το οποίο, πέρα από το γεγονός ότι εναρμονίζεται με τα ισχύοντα στην πλειονότητα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα συμβάλει, κατά μεγάλο βαθμό, στην ανάδειξη της Χώρας μας σε κέντρο παιδείας και πολιτισμού για ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή. Περαιτέρω, η υιοθέτηση αυτής της πρότασης διευρύνει τις εκπαιδευτικές επιλογές κι ευκαιρίες των νέων, συμβάλλει στην καταπολέμηση της παραπαιδείας και περιορίζει σημαντικά την «μετανάστευση» μεγάλου αριθμού Ελλήνων φοιτητών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού, η οποία επιφέρει οικονομική αιμορραγία στις οικογένειές τους και οδηγεί στην απώλεια ικανού και πολύτιμου επιστημονικού δυναμικού. Δεδομένου μάλιστα ότι, πολλοί απ' όσους φοιτούν στην αλλοδαπή, προτιμούν τελικά να παραμείνουν εκεί και μετά το πέρας των σπουδών τους. Υπό τα δεδομένα λοιπόν αυτά η προωθούμενη αναθεώρηση του άρθρου 16, μέσω της ανάπτυξης υγιούς ανταγωνισμού με τα υφιστάμενα κρατικά πανεπιστήμια, αποβαίνει τελικά προς όφελος της ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών και της παιδείας γενικότερα.

στ) Τέλος, προτείνουμε την πρόβλεψη, επίσης σ' αυτοτελή παράγραφο -αρ. 11 μετά την κατά τ' ανωτέρω αναρίθμηση- της υποχρέωσης του Κράτους για θεσμική κατοχύρωση κι ενίσχυση του εθελοντισμού, στο πλαίσιο της ανάγκης τόνωσης της ατομικής πρωτοβουλίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής.

4. Άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος, και προσθήκη παραγράφου 8

Κατά την ως τώρα ερμηνεία κι εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος έχει γίνει δεκτό, ιδίως στο πλαίσιο της νομολογίας, ότι οι διατάξεις αυτές καλύπτουν την προστασία μόνον των εμπράγματων δικαιωμάτων.

α) Τούτο όμως έρχεται σε καταφανή αντίθεση προς τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου -κυρίως δε προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής- οι οποίες, όπως ερμηνεύονται κι εφαρμόζονται παγίως από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καλύπτουν την προστασία και των ενοχικών δικαιωμάτων. Κατά τούτο προτείνουμε την αναθεώρηση της παραγράφου 1 του άρθρου 17 του Συντάγματος, έτσι ώστε η έννοια της συνταγματικώς προστατευόμενης ιδιοκτησίας να περιλαμβάνει ρητώς και τα ενοχικά δικαιώματα, χωρίς όμως να παραγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα της απαιτούμενης προστασίας των εμπράγματων δικαιωμάτων.

β) Περαιτέρω και η πνευματική δημιουργία και, κατά συνέπεια, η πνευματική ιδιοκτησία έχουν ανάγκη στις μέρες μας ιδιαίτερης προστασίας, με δεδομένο ότι οι ραγδαίες εξελίξεις της σύγχρονης τεχνολογίας επιτρέπουν παρεμβάσεις που οδηγούν, συχνά, ως και στην αποδυνάμωσή της. Για τον λόγο αυτόν

προτείνουμε την αναθεώρηση της παραγράφου 1 του άρθρου 17 του Συντάγματος, έτσι ώστε στην έννοια της ιδιοκτησίας να περιλαμβάνεται ρητώς και η πνευματική της διάσταση.

γ) Πέραν τούτων, προτείνουμε την ρητή πρόβλεψη –κατά προτίμηση με την προσθήκη νέας παραγράφου 8- στο άρθρο 17 του Συντάγματος ότι οι διατάξεις του εφαρμόζονται και στην περίπτωση απαλλοτριώσεων που κηρύσσονται κατ' εφαρμογήν της πολεοδομικής νομοθεσίας. Έτσι, το άρθρο αυτό θα καταλαμβάνει ρητώς όλες τις περιπτώσεις απαλλοτρίωσης. Η προσθήκη αυτή κρίνεται επιβεβλημένη, εξαιτίας των αμφισβητήσεων που έχουν αρκετές φορές εγερθεί, λόγω της πρακτικής αρμόδιων φορέων να κηρύσσουν αναγκαστική απαλλοτρίωση στις παραπάνω περιπτώσεις χωρίς να διαθέτουν τους απαιτούμενους πόρους για την καταβολή της αποζημίωσης στους δικαιούχους. Η πρακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα την δέσμευση της ιδιοκτησίας για μακρό χρονικό διάστημα, χωρίς αποζημίωση, πλήττοντας τελικά τον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Η προαναφερθείσα αδυναμία της διατύπωσης του άρθρου 17 του Συντάγματος καταδεικνύεται και από την σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, στο πλαίσιο της οποίας, και λόγω της υφιστάμενης διατύπωσης, το Δικαστήριο τούτο αναγκάσθηκε να κρίνει ότι οι διατάξεις του άρθρου 17 δεν εφαρμόζονται στις απαλλοτριώσεις που κηρύσσονται κατ' εφαρμογήν της πολεοδομικής νομοθεσίας (ρυμοτομούμενα ακίνητα, απαλλοτριώσεις για τη δημιουργία δρόμων, κοινόχρηστων χώρων κ.λπ.).

Με την προτεινόμενη τροποποίηση διασφαλίζεται επαρκώς η προστασία του πυρήνα του ατομικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας, χωρίς να θίγεται, ούτε κατ' ελάχιστον, ο αντίστοιχος κοινωνικός του χαρακτήρας και, κατ' επέκταση, η άσκησή του σύμφωνα με την κατά το Σύνταγμα αποστολή του.

5. Άρθρα 24 παρ. 1 και 2 κι ερμηνευτική δήλωση (και 117 παράγραφοι 3 και 4) του Συντάγματος

Το άρθρο 24 αποτέλεσε αντικείμενο αναθεώρησης το έτος 2001, σε μία προσπάθεια αφενός εξισορρόπησης και συγκερασμού της προστασίας των δασών και των δασικών εκτάσεων από καταστροφικές ανθρώπινες επεμβάσεις. Και, αφετέρου, της δυνατότητας τόσο της Νομοθετικής όσο και της Εκτελεστικής Εξουσίας ν' ασκήσουν ακώλυτα και σύμφωνα με το Σύνταγμα τις αρμοδιότητές τους. Με την αναδιατύπωση που προωθήθηκε επιτράπη, μεταξύ άλλων, η αλλαγή προορισμού και για τα ιδιωτικά δάση και τις ιδιωτικές δασικές εκτάσεις, ενώ ως τότε η ευχέρεια αυτή ίσχυε μόνον για τα δημόσια δάση. Σκοπός της αναθεώρησης αυτής ήταν κυρίως η αντιμετώπιση των αδιεξόδων στα οποία οδήγησε, σ' αρκετές περιπτώσεις, ο απόλυτος χαρακτήρας της προϊσχύουσας μεταβολής, αλλά και η εξυπηρέτηση της οικείας δημόσιας ωφέλειας. Παράλληλα, τόσο πριν από το έτος 2001 όσο και μετά, η νομολογία, ερμηνεύοντας το άρθρο 24 σε συνδυασμό με το άρθρο 117 παράγραφος 3 και κάνοντας σημαντική προσπάθεια να περισώσει τον δασικό πλούτο της Χώρας, είχε οδηγηθεί, σ' ορισμένες περιπτώσεις, σ' ανελαστικές παραδοχές ως προς τις δασικές εκτάσεις, που παραγνώριζαν πραγματικές καταστάσεις διαμορφωμένες εδώ και δεκαετίες, μην εξυπηρετώντας πάντοτε το δημόσιο συμφέρον με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και καταλήγοντας συχνά σ' ανεπιεικείς λύσεις. Για τους λόγους αυτούς χρειάζεται μια διορθωτικού χαρακτήρα παρέμβαση στα άρθρα 24 και 117 παράγραφοι 3 και 4 του Συντάγματος. Έτσι ώστε, χωρίς να θίγεται ούτε κατ' ελάχιστον η συνταγματική προστασία δασών και δασικών εκτάσεων, να καταστεί δυνατή η αντιμετώπιση, δεσμευτικώς για το νομοθέτη και τα δικαστήρια, των όποιων ακραίων καταστάσεων.

α) Στο πλαίσιο αυτό προτείνουμε, κατά πρώτον, την περαιτέρω προστασία εκτάσεων, εφόσον αυτές ήταν αναμφισβητήτως δάση ή δασικές εκτάσεις κατά την 11η Ιουνίου 1975, οπότε και τέθηκε σε ισχύ το Σύνταγμά μας. Το χρονικό αυτό σημείο επελέγη, προκειμένου τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία να είναι σχετικώς πρόσφατα και να επιτρέπουν την αποτύπωση της πραγματικής εικόνας του δασικού πλούτου της Χώρας. Αυτό σημαίνει ότι, για την θεμελίωση του δασικού ή μη χαρακτήρα μιας έκτασης, δεν μπορούν να λαμβάνονται υπόψη στοιχεία προγενέστερα του χρόνου τούτου, π.χ. αεροφωτογραφίες του έτους 1940 ή και μεταγενέστερες. Η λύση που προτείνουμε διευρύνει την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων, αφού οποιαδήποτε μεταβολή τους, μετά την 11η Ιουνίου 1975, λόγω πυρκαγιάς ή αποψίλωσης ή για οποιονδήποτε άλλον λόγο, δεν θα λαμβάνεται υπόψη. Και τα δάση ή οι δασικές εκτάσεις θα κηρύσσονται και θα παραμένουν υποχρεωτικώς αναδασωτέες, με την πρόβλεψη αυστηρών κυρώσεων στον σχετικό εκτελεστικό νόμο.

β) Με την σημερινή διατύπωση οι εκτάσεις αυτές είναι δυνατόν ν' αλλάξουν προορισμό, όπως προβλέπει και το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 24 παράγραφος 1, εδ. ε', εφόσον προέχει, για λόγους εθνικής οικονομίας, η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη χρήση, την οποία επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον. Κάνοντας την επιβαλλόμενη -και με βάση την αρχή της αναλογίας- διάκριση μεταξύ δασών και δασικών εκτάσεων προτείνουμε, προκειμένου για τις δασικές εκτάσεις, την υπαγωγή τους στην ίδια ρύθμιση μ' εκείνη των περιπτώσεων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού της Χώρας, που καταστρώνεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 24. Έτσι ώστε σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις να θεωρείται μεν δεδομένη η συνδρομή δημόσιου συμφέροντος, αλλά να επιτρέπεται η μεταβολή του προορισμού των δασικών εκτάσεων μόνον με την ταυτόχρονη διασφάλιση όρων καλύτερης διαβίωσης.

γ) Επισημαίνεται ότι οι προτεινόμενες ρυθμίσεις συμβαδίζουν και με την «αρχή της αειφορίας» -ή της «βιώσιμης ανάπτυξης», ο όρος αυτός χρησιμοποιείται διεθνώς και πρέπει μάλλον να προκριθεί έναντι του πρώτου- που εισήχθη στο πλαίσιο της Αναθεώρησης του έτους 2001 (εδ. β', παρ. 1, άρθρο 24 Σ). Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης επιβάλλει μεν την διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και για τις επερχόμενες γενεές, χωρίς όμως ν' αποκλείει και την αξιοποίησή του, δηλαδή την λήψη εκείνων των μέτρων που είναι σε κάθε περίπτωση αναγκαία για την περαιτέρω ανάπτυξη, ιδίως οικονομική, της παρούσας γενεάς. Κατ' αυτόν τον τρόπο όχι μόνον δεν απαγορεύεται η αξιοποίηση του περιβάλλοντος αλλά, όλως αντιθέτως, εν όψει της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης και των άρθρων 5 παρ. 1, 17 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος, αυτή επιβάλλεται, αρκεί να εξασφαλίζεται και η επιβίωση των μελλοντικών γενεών. Μ' άλλες λέξεις, οι θεμιτές επεμβάσεις που μπορούν να γίνουν στο περιβάλλον δεν πρέπει να είναι τέτοιας έκτασης, ώστε να υποθηκεύεται το μέλλον των επερχόμενων γενεών. Και, πάντως, όλες οι περιπτώσεις μεταβολής του προορισμού των δασών και δασικών εκτάσεων θα πρέπει να γίνονται εντός των ορίων της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας.

6. Άρθρο 29 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος

Η σύγχρονη βαθεία οικονομική και, επέκεινα, κοινωνική κρίση έχει επηρεάσει ευθέως τον θεσμικό και πολιτικό ρόλο των Πολιτικών Κομμάτων. Και μάλιστα τόσο ως προς την δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία τους όσο και ως προς τα οικονομικά τους και, ιδίως, τα οικονομικά και το «πόθεν έσχες» των Βουλευτών. Παρίσταται, λοιπόν, ανάγκη αναθεώρησης του άρθρου 29 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, προς την ακόλουθη κατεύθυνση:

α) Οι ισχύουσες διατάξεις του άρθρου 29 παρ. 1 του Συντάγματος, ενώ καθιερώνουν την αρχή ότι η οργάνωση και η δράση των πολιτικών κομμάτων οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, είναι εξαιρετικά αόριστες ως προς τις εγγυήσεις τήρησης της αρχής αυτής στο πεδίο της ίδρυσης και λειτουργίας τους στη συνέχεια. Για τον λόγο αυτόν προτείνουμε την αναθεώρηση της παρ. 1 του άρθρου 29 του Συντάγματος και την ευθεία σύνδεση των νέων διατάξεών του με τις, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα, υπό αναθεώρηση διατάξεις του άρθρου 100 του Συντάγματος περί Συνταγματικού Δικαστηρίου, ώστε, πάντοτε βεβαίως χωρίς να θίγεται το θεμελιώδες πολιτικό δικαίωμα ίδρυσης πολιτικού κόμματος:

α1) Πρώτον, η ως άνω δικαστική αρχή, που θα δέχεται τις αιτήσεις ίδρυσης Πολιτικών Κομμάτων, να ελέγχει με ουσιαστικό τρόπο το αν και κατά πόσον το καταστατικό τους και τ' ανάλογα εχέγγυα οδηγούν στην διαπίστωση ότι το υπό ίδρυση κάθε φορά Κόμμα δεσμεύεται επαρκώς να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Πολύ δε περισσότερο το αν και κατά πόσον το καταστατικό αυτό αντιτίθεται στην ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

α2) Δεύτερον, η ίδια ως άνω δικαστική αρχή να έχει την αρμοδιότητα από τη μια πλευρά ελέγχου της, μετά την ίδρυσή του Πολιτικού Κόμματος, δραστηριότητάς του αναφορικά με την πραγματική εξυπηρέτηση της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Και, από την άλλη πλευρά, επιβολής των κατάλληλων κυρώσεων, αν το *in concreto* Πολιτικό Κόμμα προδήλως, εμπράκτως και κατ' εξακολούθηση στρέφεται εναντίον της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.

β) Το αίτημα για ουσιαστικό έλεγχο των οικονομικών των Πολιτικών Κομμάτων, ώστε να υπάρχει κλήρης διαφάνεια των δραστηριοτήτων τους ειδικώς σ' ό,τι

αφορά τις λειτουργικές και τις εκλογικές τους δαπάνες, εντάσσεται στην γενικότερη προσπάθεια για την ενίσχυση της διαφάνειας στον δημόσιο βίο και για την αποκατάσταση της σχέσης αξιοπιστίας κι εμπιστοσύνης ανάμεσα στην πολιτική κοινωνία και την κοινωνία των πολιτών. Στο ίδιο πλαίσιο ανήκει η επιδίωξη της εμπέδωσης της διαφάνειας και για τις αντίστοιχες δαπάνες των Βουλευτών και των υποψήφιων Βουλευτών, συμπεριλαμβανομένης και της περιουσιακής κατάστασης αυτών. Για τους λόγους αυτούς είναι αναγκαία η πρόβλεψη ότι βασική πηγή χρηματοδότησης των Πολιτικών Κομμάτων είναι ο κρατικός προϋπολογισμός, μ' αυστηρότερους περιορισμούς ως προς την χρηματοδότηση από ιδιωτικές πηγές, οι οποίες συνιστούν την εξαίρεση. Η πρόβλεψη αυτή θα πρέπει να συνδυασθεί με την καθιέρωση συστήματος αποτελεσματικού ελέγχου τόσο του τρόπου απόκτησης των περιουσιακών στοιχείων των Βουλευτών μετά την εκλογή τους, όσο και των δαπανών τους. Αφού, κατά γενική παραδοχή, το σημερινό σύστημα ελέγχου, ουσιαστικώς από την ίδια την Βουλή, αφενός δεν απέδωσε τ' αναμενόμενα αποτελέσματα. Και, αφετέρου, δεν εμπνέει εμπιστοσύνη στους πολίτες, λόγω της σύμπτωσης σ' αυτήν της ιδιότητας του ελέγχοντος και του ελεγχόμενου. Προτείνεται, συνεπώς, ν' ανατεθεί η ελεγκτική αυτή αρμοδιότητα σε ειδικό τμήμα του Συνταγματικού Δικαστηρίου που, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα, προβλέπεται να συσταθεί κατ' αναθεώρηση του άρθρου 100 του Συντάγματος. Στο Δικαστήριο αυτή θ' ανήκει, υπό τις ειδικότερες προϋποθέσεις που θα ορίσει εκτελεστικός νόμος, και:

- β1) Ο έλεγχος της διαφάνειας των οικονομικών των Πολιτικών Κομμάτων. Ειδικότερα δε των λειτουργικών κι εκλογικών τους δαπανών, ώστε να περιορίζονται στο πλαίσιο που ορίζει ο νόμος. Εδώ εντάσσεται και η

δυνατότητα απαγόρευσης της χρήσης ραδιοτηλεοπτικού χρόνου πέραν από τον προβλεπόμενο από το νόμο.

β2) Ο έλεγχος των προεκλογικών και λειτουργικών δαπανών των Βουλευτών και των υποψήφιων Βουλευτών.

β3) Ο ετήσιος έλεγχος της περιουσιακής κατάστασης των Βουλευτών και των μελών της Κυβέρνησης, καθώς και η επιβολή των σχετικών κυρώσεων, συμπεριλαμβανομένης και της έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα, ανάλογα με την βαρύτητα της παράβασης. Η τελευταία αυτή αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου θα μπορεί να επεκταθεί, με ειδικό νόμο, στον έλεγχο της περιουσιακής κατάστασης και άλλων κατηγοριών δημόσιων λειτουργών.

7. Άρθρα 30 παρ. 1, εδ. β', 32 παρ. 1, 3, 4 και 5, 35 παρ. 2 και 3, 39, 41 παρ. 2 και 5, 42 παρ. 1, 44 παρ. 2 και 3, και 49 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος

Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986 αποψίλωσε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας από σημαντικές αρμοδιότητες, αποδυναμώνοντας αντιστοίχως τον ρυθμιστικό του ρόλο και οικοδομώντας ένα, σχεδόν αμιγώς, πρωθυπουργοκεντρικό σύστημα διακυβέρνησης. Έτσι όμως αποστεώθηκε και η εξισορροπητική δύναμη εκείνων των θεσμικών και πολιτικών αντιβάρων, τα οποία κατά την αρχική μορφή του Συντάγματος του 1975 διασφάλιζαν, ιδίως σε κρίσιμες περιόδους όπως η σημερινή, την ομαλή κι αποτελεσματική άσκηση της Εκτελεστικής Εξουσίας σ' επίπεδο κορυφής. Την κατάσταση αυτή επιδεινώνει, με την σειρά του, και ο τρόπος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα δε η ιδιόμορφη σύνδεση της εκλογής του με την διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών. Η οποία χρησιμοποιήθηκε, σε ορισμένες τουλάχιστον

περιπτώσεις, από την Αντιπολίτευση περισσότερο ως μέσο πρόκλησης βουλευτικών εκλογών παρά, όπως προβλέπει το Σύνταγμα, ως διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας. Παρίσταται λοιπόν ανάγκη διορθωτικής αναθεώρησης των περί Προέδρου της Δημοκρατίας διατάξεων του Συντάγματος, τόσο ως προς την εκλογή του όσο και ως προς την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, προκειμένου ο θεσμός να διαδραματίσει τον κατά την φύση του και κατά την ορθολογική δημοκρατική λειτουργία του Πολιτεύματος ρυθμιστικό του ρόλο. Με βάση λοιπόν το ως άνω σκεπτικό προτείνουμε την αναθεώρηση των ακόλουθων διατάξεων του Συντάγματος:

α) Των διατάξεων του άρθρου 30 παρ. 1, εδ. β', 32 παρ. 1, 3, 4 και 5 και 41 παρ. 5, ως προς την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Και τούτο προκειμένου ν' αποσυνδεθεί πλήρως το ενδεχόμενο μη εκλογής του από την καθ' οιονδήποτε τρόπο διενέργεια βουλευτικών εκλογών. Πράγμα που μπορεί να επιτευχθεί είτε δια της άνευ περιορισμών επανάληψης της ως άνω τρίτης ψηφοφορίας, βεβαίως με την ίδια πάντα πλειοψηφία. Είτε δια της προσφυγής στο Εκλογικό Σώμα, αλλ' αποκλειστικώς για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας ευθέως απ' αυτό, πλην όμως με υποψηφίους μόνον εκείνους, οι οποίοι είχαν παραδεκτώς προταθεί και είχαν μετάσχει στην αγώνως εξελιχθείσα εκλογική διαδικασία. Σ' αυτή την περίπτωση είναι, προφανώς, αναθεωρητέο και το άρθρο 41 παρ. 5, δεδομένου ότι δεν θα τίθεται πλέον ζήτημα υποχρεωτικής διάλυσης της Βουλής. Επιπλέον, ο έλεγχος και η απόφαση ως προς το κύρος των αποτελεσμάτων της κατά τ' ανωτέρω εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας από το Εκλογικό Σώμα πρέπει ν' ανατεθούν στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο προτείνουμε να ιδρυθεί μέσω της αναθεώρησης του άρθρου 100 του Συντάγματος, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα.

β) Επιμέρους διατάξεων ως προς τις αρμοδιότητές του, ώστε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν' ανακτήσει ορισμένες από εκείνες που είχαν καθιερωθεί κατά την αρχική διατύπωση κι εφαρμογή του Συντάγματος του 1975. Πρόκειται για τις διατάξεις:

β1) Του άρθρου 39, το οποίο καταργήθηκε μαζί με το προβλεπόμενο απ' αυτές Συμβούλιο της Δημοκρατίας. Προτείνεται λοιπόν η επαναφορά του άρθρου τούτου, με μόνο στόχο όμως την καθιέρωση της αρμοδιότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας να συγκαλεί, σε σοβαρές κατά την κρίση του εθνικές περιστάσεις, το Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών των Κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή. Διευκρινίζεται, ότι η ως σήμερα πρακτική σύγκλησης του Συμβουλίου τούτου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας δεν προβλέπεται από το Σύνταγμα αλλά στηρίζεται σε δημιουργηθείσα, κυρίως μετά το 1992, Συνθήκη του Πολιτεύματος, η εφαρμογή της οποίας όμως, όπως έχει καταδείξει η έκτοτε πολιτική εμπειρία, υπήρξε προβληματική.

β2) Του άρθρου 41 παρ. 2, με στόχο την αυστηρότερη οριοθέτηση της αρμοδιότητας της Κυβέρνησης να προτείνει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας πρόωρη διάλυση της Βουλής για ανανέωση της λαϊκής εντολής. Έτσι η πρότασή μας αυτή βαίνει και προς την κατεύθυνση της, κατά το δυνατόν, ασφαλέστερης ολοκλήρωσης της τετραετούς βουλευτικής περιόδου, κατά το άρθρο 53 παρ. 1, εδ. α' του Συντάγματος.

β3) Του άρθρου 42 παρ. 1, προκειμένου ν' ανακτήσει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας την κυρωτική νομοθετική του αρμοδιότητα και να μην περιορίζεται πλέον στην απλή έκδοση και δημοσίευση των νόμων. Επισημαίνεται ότι κατ' αυτόν τον τρόπο προστίθεται και μια ακόμη ασφαλιστική δικλείδα ενίσχυσης του ελέγχου της συνταγματικότητας των

νόμων, η οποία μάλιστα παρουσιάζει το σημαντικό πλεονέκτημα της αποτελεσματικής προληπτικής λειτουργίας της, κυρίως δια της οδού της ενδεχόμενης εκ των προτέρων -ήτοι προ της κατάθεσης του σχεδίου νόμου στη Βουλή- συνεννόησης μεταξύ Προέδρου της Δημοκρατίας και Κυβέρνησης.

β4) Του άρθρου 44 παρ. 2, προς την κατεύθυνση της εκ μέρους του Προέδρου της Δημοκρατίας προκήρυξης δημοψηφίσματος όχι μόνο με πρωτοβουλία της Κυβέρνησης και της Βουλής αλλά: Πρώτον και με δική του, αποκλειστικώς, πρωτοβουλία μόνον όμως για κρίσιμα εθνικά θέματα, κατά το πρότυπο του αρχικού άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος. Η πρότασή μας αυτή είναι συνεπής προς την γενικότερη στόχευση της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, προκειμένου ν' αποκατασταθεί ο κατά το Σύνταγμα ρυθμιστικός του ρόλος. Δεύτερον, φυσικά υπό τις πρόσφορες προϋποθέσεις, και δια της οδού της λαϊκής πρωτοβουλίας. Και μάλιστα τόσο νομοθετικού δημοψηφίσματος όσον και δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα. Στόχος της πρότασης αυτής είναι, όπως αυτονοήτως προκύπτει από το περιεχόμενό της, ο πολλαπλασιασμός και η ενίσχυση των θεσμών άμεσης δημοκρατίας. Διευκρινίζεται, ότι ο αριθμός των πολιτών που θα μπορούν ν' αναλάβουν μια τέτοια λαϊκή πρωτοβουλία θα πρέπει να προσδιορίζεται ως ποσοστό, και δη σημαντικό, του Εκλογικού Σώματος, για να μην συντρέχει κίνδυνος καταχρηστικής άσκησης του σχετικού δικαιώματος.

β5) Του άρθρου 44 παρ. 3, προκειμένου ν' ανακτήσει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας την αρμοδιότητά του ν' απευθύνει διαγγέλματα δίχως την σύμφωνη γνώμη του Προέδρου της Κυβέρνησης. Η αρμοδιότητα αυτή

εμφανίζεται ως αυτονόητη συνέπεια της κατά τ' ανωτέρω ενίσχυσης του θεσμικού και πολιτικού ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας.

β6) Του άρθρου 35 παρ. 2 και 3, έτσι ώστε τούτο να προσαρμοσθεί, ως προς το ζήτημα της προσυπογραφής ή μη των πράξεων του Προέδρου της Δημοκρατίας, προς την προαναφερόμενη διεύρυνση του εν γένει πλαισίου των αρμοδιοτήτων του.

γ) Των διατάξεων του άρθρου 49 παρ. 2 και 3, ως προς τις ευθύνες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Και τούτο για να καταστεί δυνατή, εφόσον κριθεί αναγκαίο, η προσαρμογή τους στις νέες ρυθμίσεις, οι οποίες θα προκύψουν μετά την αναθεώρηση των διατάξεων του άρθρου 86 του Συντάγματος περί ευθύνης των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα.

8. Άρθρα 51 παρ. 1, 53 παρ. 1 και 2, 54 παρ. 1 και 3, 56 παρ. 1, εδ. α', 58, 60 παρ. 2, 62, 63, 68 παρ. 2 και 3, 70 παρ. 6, 73 παρ. 3 και 4, 74 παρ. 1, 2 και 6, 75, 78, προσθήκη παραγράφων 6 και 7, και 79, προσθήκη παραγράφου 9, του Συντάγματος

Η βαθεία οικονομική και κοινωνική κρίση που βιώνει ο Ελληνικός Λαός έχει ασκήσει, όπως ήδη επανειλημμένως τονίσθηκε, καταλυτική επιρροή και στο πεδίο των θεσμών, ιδίως δε εκείνων της Νομοθετικής Εξουσίας. Οι κείμενες διατάξεις του Συντάγματος, ακόμη και μετά τις διαδοχικές αναθεωρήσεις τους, αποδεδειγμένως δεν επαρκούν πλέον προκειμένου η Νομοθετική Εξουσία να διαδραματίσει τον ρόλο της σύμφωνα με την αποστολή της και, πρωτίστως, ν' αποτελέσει πραγματικό θεσμικό αντίβαρο στην παγιούμενη οιονεί «κυριαρχία» της Εκτελεστικής Εξουσίας και σε νομοπαγωγικό, ακόμη, επίπεδο. Εξ ου και

αναδεικνύεται προδήλως αναγκαία η ενίσχυση της Νομοθετικής Εξουσίας, ώστε ν' ανταποκριθεί αποδοτικώς στις σύγχρονες προκλήσεις της θεσμικής και πολιτικής της αποστολής. Τούτο προϋποθέτει αναθεωρητική παρέμβαση ως προς τρεις κατηγορίες διατάξεων του Συντάγματος: Ήτοι πρώτον, ως προς τις διατάξεις του εκείνες που αφορούν την ανάδειξη και την συγκρότηση της Βουλής. Δεύτερον, ως προς τις διατάξεις του εκείνες που αφορούν το θεσμικό καθεστώς των Βουλευτών. Και, τρίτον, ως προς τις διατάξεις του εκείνες που αφορούν τον κοινοβουλευτικό έλεγχο και την, *latu sensu*, άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας της Βουλής και της αντίστοιχης νομοπαραγωγικής δραστηριότητας. Με γνώμονα τον κατά τ' ανωτέρω θεσμικό και πολιτικό προσανατολισμό προτείνουμε την αναθεώρηση των ακόλουθων άρθρων του Συντάγματος, που ρυθμίζουν την οργάνωση και λειτουργία της Νομοθετικής Εξουσίας:

α) Κατά πρώτο λόγο των εξής άρθρων, τα οποία αφορούν την ανάδειξη και την συγκρότηση της Βουλής, ως κορυφαίου οργάνου της Πολιτείας, λόγω της αυξημένης δημοκρατικής της νομιμοποίησης.

α1) Του άρθρου 51 παρ. 1, προκειμένου να μειωθεί ο αριθμός των Βουλευτών, εφόσον αποφασισθεί αναθεωρητικώς ότι ο σημερινός αριθμός είναι μεγάλος. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της πρόβλεψης ότι ο αριθμός των Βουλευτών δεν μπορεί να είναι μικρότερος από εκατόν πενήντα ούτε μεγαλύτερος από διακόσιους. Σ' αυτήν την περίπτωση προτείνουμε να κριθεί, συνδυαστικώς, αναθεωρητέο και το άρθρο 54 παρ. 3, ώστε ν' αναπροσαρμοσθεί, εάν βεβαίως θεωρηθεί τελικώς απαραίτητο, το ποσοστό των Βουλευτών που εκλέγονται ενιαίως σ' ολόκληρη την επικράτεια. Περαιτέρω, στο πλαίσιο της αναθεώρησης και του άρθρου 54 παρ. 3 -ενδεχομένως σε συνδυασμό με το άρθρο 53 παρ. 2- πρέπει να

διευκρινισθεί, με συγκεκριμένη ρύθμιση, πως αντιμετωπίζεται το ζήτημα που δημιουργείται όταν, μετά την παραίτηση Βουλευτή Επικρατείας, παραιτούνται και όλοι οι αναπληρωματικοί του στον κατάλογο των ομοίων υποψηφίων Βουλευτών του οικείου Πολιτικού Κόμματος.

α2) Του άρθρου 53 παρ. 1 και 2, το οποίο καθιερώνει την ρύθμιση ότι οι Βουλευτές εκλέγονται για τέσσερα συνεχή έτη, που αρχίζουν από την ημέρα των γενικών εκλογών καθώς και την ρύθμιση περί αναπληρωματικών εκλογών. Η αναθεώρηση του άρθρου τούτου κρίνεται αναγκαία λόγω της, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα, αναθεώρησης και του άρθρου 81 παρ. 3 και 4, προκειμένου να καθιερωθεί μια μορφή ασυμβιβάστου μεταξύ Βουλευτή και μέλους της Κυβέρνησης ή Υφυπουργού, για τους λόγους που αναλύονται εκεί. Πραγματικά, εφόσον καθιερωθεί το ασυμβίβαστο αυτό, η απόλυτη διατύπωση κυρίως του άρθρου 53 παρ. 1 ως προς την διάρκεια της θητείας του Βουλευτή καθίσταται ανεφάρμοστη στην πράξη. Οπότε, η ως άνω διατύπωση πρέπει να διαφοροποιηθεί, αντιστοίχως, κατά χρόνο. Συναφώς, πρέπει να κριθεί ως αναθεωρητέο και το άρθρο 60 παρ. 2, ιδίως ως προς την αδυναμία ανάκλησης της παραίτησης από το βουλευτικό αξίωμα, προφανώς για να προσαρμοσθεί στις αναθεωρημένες πλέον διατάξεις του άρθρου 81 παρ. 3 και 4, εφόσον βεβαίως δι' αυτών προβλεφθεί και ανάκτηση της βουλευτικής ιδιότητας, εκ μέρους εκείνου που την απώλεσε για να μετέσχει στην Κυβέρνηση, μετά την καθ' οιονδήποτε τρόπο αποχώρησή του απ' αυτήν. Περαιτέρω όμως η αναθεώρηση του άρθρου 53 παρ. 1 και 2 κρίνεται αναγκαία προκειμένου να καθιερωθεί συνταγματικώς η αρχή ότι η, για οιονδήποτε λόγο, πρόωγη διάλυση της Βουλής, ήτοι η διάλυσή της πριν την ολοκλήρωση της τετραετούς κοινοβουλευτικής περιόδου, συνεπάγεται εκλογή της νέας Βουλής μόνο για το χρονικό διάστημα που

απομένει ως την συμπλήρωση της τετραετίας. Με μόνη εξαίρεση την περίπτωση όπου οι πρόωρες εκλογές προκηρύσσονται κατά το τελευταίο εξάμηνο της τετραετούς κοινοβουλευτικής περιόδου. Είναι προφανές ότι η πρότασή μας αυτή, όπως κι εκείνη περί αναθεώρησης του άρθρου 41 παρ. 2 κατά τ' ανωτέρω, βαίνει προς την κατεύθυνση της, κατά το δυνατόν, ασφαλέστερης ολοκλήρωσης της τετραετούς κοινοβουλευτικής περιόδου.

α3) Του άρθρου 54 παρ. 1, ως προς το εκλογικό σύστημα. Και τούτο προς δύο κατευθύνσεις: Η πρώτη προσδιορίζεται από την ανάγκη ρητής καθιέρωσης μιας μορφής αναλογικού συστήματος, με δεδομένο το γεγονός ότι η ως τώρα κοινοβουλευτική μας εμπειρία έχει καταδείξει πως το αναλογικό σύστημα ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες διεύρυνσης της δημοκρατικής νομιμοποίησης της Βουλής, συνακόλουθα δε της Κυβέρνησης, η οποία ούτως ή άλλως στηρίζεται στην εμπιστοσύνη της Βουλής. Και η δεύτερη προσδιορίζεται από την ανάγκη καθιέρωσης αποτελεσματικότερων εγγυήσεων για την αποφυγή της συχνής –και μάλιστα με αμιγώς κομματικά κριτήρια– αλλαγής του εκλογικού συστήματος. Έτσι θα μπορούσε να θεσπισθεί η αρχή ότι εν πάση περιπτώσει- και όχι μόνον ως προς την άμεση έναρξη ισχύος του σχετικού εκλογικού νόμου- η αλλαγή του εκλογικού συστήματος μπορεί να επέλθει μόνον δια νόμου, ο οποίος ψηφίζεται μ' αυξημένη πλειοψηφία. Π.χ. των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των Βουλευτών.

α4) Του άρθρου 56 παρ. 1, εδ. α', προκειμένου να καταργηθεί το ισχύον σήμερα ασυμβίβαστο μεταξύ Βουλευτή και αιρετού μονοπρόσωπου οργάνου των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, πλην όμως πρώτου βαθμού και μόνον. Πραγματικά, η τρέχουσα πολιτική εμπειρία έχει καταδείξει ότι καταξιωμένα πρόσωπα, που έχουν εκλεγεί στην κορυφή των

οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού, μπορούν να συνεισφέρουν πολλά και στον κοινοβουλευτικό στίβο. Και τούτο δίχως η παράλληλη άσκηση των καθηκόντων τους να θέτει εμπόδια στην αυτοδιοικητική τους αποστολή, ακριβώς λόγω της έκτασης των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού και της δυνατότητας εσωτερικής οιονεί «αποκέντρωσης» των αρμοδιοτήτων της σ' άλλα αιρετά όργανα των ως άνω οργανισμών.

α5) Του άρθρου 58, ως προς τον έλεγχο των βουλευτικών εκλογών και την εκδίκαση των διαφορών σχετικά με το κύρος τους. Η αναθεώρηση του άρθρου τούτου καθίσταται αναγκαία ενόψει της, κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα, πρότασής μας για την σύσταση Συνταγματικού Δικαστηρίου και την συνακόλουθη αναθεώρηση του άρθρου 100. Και τούτο διότι, σύμφωνα με την πρότασή μας αυτή, αναδιατάσσονται και οι αρμοδιότητες και η δικαιοδοσία του σήμερα λειτουργούντος Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, ύστερα από την συνταγματική μετεξέλιξή του.

β) Κατά δεύτερο λόγο των εξής άρθρων, τα οποία αφορούν τα καθήκοντα και δικαιώματα των Βουλευτών, καθώς και την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής κατά την άσκηση των νομοθετικών της αρμοδιοτήτων και του κοινοβουλευτικού ελέγχου:

β1) Του άρθρου 62, το οποίο καθιερώνει τον θεσμό της βουλευτικής ασυλίας. Η διάταξη αυτή συνδέεται στενά με την διάταξη του άρθρου 61, η οποία θεσπίζει το ανεύθυνο των Βουλευτών για γνώμη ή ψήφο που έδωσαν κατά την άσκηση των βουλευτικών τους καθηκόντων. Οι δύο αυτές διατάξεις δημιουργούν ένα πλέγμα προστασίας του Βουλευτή, ώστε ν' ασκεί ελεύθερα κι ανεμπόδιστα το λειτούργημά του, ανεπηρέαστος από καταχρηστικές απειλές και διώξεις, οι οποίες συχνά υποκρύπτουν πολιτικά

κίνητρα ή γίνονται αβασάνιστα ή είναι προφανώς αστήρικτες. Ενώ, όμως, η διάταξη του άρθρου 61 είναι πλήρως δικαιολογημένη, καθώς είναι συνυφασμένη με την άσκηση των καθηκόντων του Βουλευτή, το άρθρο 62 εισάγει μια προνομιακή, σε σχέση με τους λοιπούς πολίτες, αντιμετώπιση του Βουλευτή, και μάλιστα για αδικήματα που δεν συνδέονται ευθέως με την βουλευτική ιδιότητα. Το γεγονός αυτό διαμορφώνει ένα υπέρμετρα ευρύ κι αδικαιολόγητα ευνοϊκό καθεστώς ασυλίας για τους Βουλευτές κατά την διάρκεια της θητείας τους -ακόμη και προκειμένου για αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου- η οποία δεν συνάδει με το κοινό περί δικαίου αίσθημα ούτε με την αρχή της ίσης μεταχείρισης των ουσιαδώς όμοιων περιπτώσεων. Παράλληλα, απαξιώνει το βουλευτικό αξίωμα στα μάτια των πολιτών, δημιουργώντας σκιές κι εντυπώσεις εξυπηρέτησης συντεχνιακών συμφερόντων. Για όλους αυτούς τους λόγους προτείνουμε την ανσθεώρηση του άρθρου 62, προκειμένου να προβλεφθεί ρητώς ότι η Βουλή μπορεί ν' αρνηθεί την άρση της βουλευτικής ασυλίας μόνον εφόσον διαπιστωθεί ότι αυτή ζητείται για πολιτικούς λόγους, ιδίως δε για λόγους σχετικούς με την εν γένει κοινοβουλευτική δράση του Βουλευτή. Όστε να μην υποθάλπεται η ατιμωρησία των Βουλευτών ούτε να προσφέρεται η ασυλία ως ασπίδα για την συλλήβδην αποφυγή της δικαστικής τους δίωξης. Αυτή, άλλωστε, η αντιμετώπιση επιβάλλεται και στο πλαίσιο σεβασμού του δικαιώματος της δικαστικής προστασίας, το οποίο κατοχυρώνεται τόσο στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 20 του Συντάγματος, όσο και στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το γεγονός, δηλαδή, ότι ο πολίτης που θεωρεί ότι θίγεται από την συμπεριφορά ενός Βουλευτή και ζητά δικαστική προστασία προσκρούει στην άρνηση της Βουλής να χορηγήσει την σχετική άδεια, προσβάλλει τον πυρήνα του δικαιώματός του γι' αποτελεσματική

δικαστική προστασία. Επισημαίνεται και η σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο, σε παρόμοια περίπτωση, έχει καταδικάσει κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων δυστυχώς και την Ελλάδα. Μια πιο ριζοσπαστική –και, μάλλον, περισσότερο σύμφωνη με το πνεύμα των αρχών που προεκτέθηκαν ως προς το βουλευτικό αξίωμα- αναθεωρητική παρέμβαση στο άρθρο 62 είναι εκείνη, κατά την οποία η Βουλή επιλαμβάνεται του θέματος της άρσης ή μη της ασυλίας Βουλευτή μόνον εφόσον εκείνος το ζητήσει –με σχετική αίτηση στη Βουλή για χορήγηση ασυλίας- μέσα σε συγκεκριμένη προθεσμία. Ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση η δίωξη του Βουλευτή εξελίσσεται χωρίς καμία, απολύτως, παρέμβαση της Βουλής. Διευκρινίζεται ότι η πρότασή μας προκρίνει αυτήν ακριβώς την μορφή αναθεώρησης του άρθρου 62.

β2) Του άρθρου 63, το οποίο σχετίζεται με τα εν γένει προνόμια που συνοδεύουν τον Βουλευτή κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Με βάση τα όσα εκτέθηκαν στην πρότασή μας για την αναθεώρηση του προηγούμενου άρθρου 62, προτείνουμε και την αναθεώρηση του άρθρου 63, προκειμένου τα ως άνω προνόμια να περιορισθούν στο ελάχιστο. Και συγκεκριμένα στο επίπεδο εκείνο το οποίο, υπό τις παρούσες συνθήκες που προσδιορίζουν και το κατώτατο όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης του Βουλευτή, επιτρέπει σ' αυτόν να επιτελέσει τα καθήκοντά του σύμφωνα με την αποστολή του. Έτσι ώστε να θεωρακισθεί, κατά το δυνατόν, η σχέση εμπιστοσύνης του Βουλευτή με το κοινωνικό σύνολο, στο οποίο οφείλει την εκλογή του.

γ) Κατά τρίτο λόγο των εξής άρθρων, τα οποία αφορούν τον κοινοβουλευτικό έλεγχο και την, *latu sensu*, άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας της Βουλής και της αντίστοιχης νομοπαραγωγικής της δραστηριότητας:

γ1) Των άρθρων 68 παρ. 2 και 3 και 70 παρ. 6, τα οποία αφορούν τον εκ μέρους της Βουλής ασκούμενο κοινοβουλευτικό έλεγχο, ιδίως επί της Εκτελεστικής Εξουσίας. Ειδικότερα, προτείνουμε την αναθεώρηση των άρθρων αυτών έτσι ώστε, αντιστοίχως, από τη μια πλευρά να διευκολυνθεί, στο μέτρο του κοινοβουλευτικώς εφικτού, η σύσταση εξεταστικών επιτροπών. Πλην όμως με τις εγγυήσεις εκείνες που διασφαλίζουν την κατά τρόπο αξιόπιστο κι αποτελεσματικό εξέλιξη της λειτουργία τους και τελική σύνταξη των πορισμάτων τους. Και, από την άλλη πλευρά, να θεσπισθούν τ' αναγκαία εχέγγυα ώστε η Κυβέρνηση να συμμορφώνεται ουσιαστικώς στον εκ μέρους των Βουλευτών ασκούμενο κοινοβουλευτικό έλεγχο. Ιδίως μέσω της πρόβλεψης των αναγκαίων κυρώσεων, σε περίπτωση μη έγκαιρης ανταπόκρισης των μελών της στα επιμέρους μέσα, τα οποία επιλέγουν κάθε φορά οι Βουλευτές κατά τον Κανονισμό της Βουλής.

γ2) Του άρθρου 73 παρ. 3 και 4, το οποίο αφορά τις προτάσεις νόμων. Δηλαδή τη νομοθετική εκείνη πρωτοβουλία που δεν προέρχεται από την Εκτελεστική Εξουσία, αλλ' αμιγώς από την Βουλή. Στο πλαίσιο αυτό προτείνουμε την αναθεώρηση των ως άνω διατάξεων, ιδίως ως προς τον δραστικό περιορισμό και την συνακόλουθη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας του βάρους του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου, καθώς και της ελάττωσης εσόδων ή της περιουσίας τους. Και τούτο διότι οι ως άνω περιορισμοί αναφορικά με της άσκηση της νομοθετικής πρωτοβουλίας της Βουλής

έχουν, όπως κατέδειξε η ως τώρα νομοθετική εμπειρία, λειτουργήσει κατά τρόπον άκρως περιοριστικό του αντίστοιχου δικαιώματος των Βουλευτών. Σε σημείο μάλιστα ώστε η νομοθετική πρωτοβουλία της Βουλής να έχει καταστεί από περιθωριακή ως κυριολεκτικώς αμελητέα, όπως προκύπτει από τον αριθμό των προτάσεων νόμων οι οποίες έχουν καταλήξει στην τελική ψήφιση αντίστοιχων νομοθετημάτων. Προς την ίδια κατεύθυνση προτείνουμε και την αναθεώρηση του άρθρου 74 παρ. 6, ώστε να διευκολυνθεί η συζήτηση των προτάσεων νόμων από την Βουλή, μέσω της ταχύτερης εγγραφής τους στην ημερήσια διάταξη. Τέλος, και συνακόλουθα, προτείνουμε και την αναθεώρηση του άρθρου 75, κυρίως προκειμένου να προσδιορισθεί ακριβέστερα η αρμοδιότητα του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και ως προς τις προτάσεις νόμων.

γ3) Του άρθρου 74 παρ. 1, το οποίο αφορά, μεταξύ άλλων, και τα συνοδευτικά στοιχεία των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμου. Και τούτο για να προβλεφθεί ρητώς στο Σύνταγμα η υποχρέωση έκδοσης σχετικού εκτελεστικού νόμου, ο οποίος θα καθορίζει αναλυτικώς τους όρους και τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αφενός πρέπει να καταρτίζεται κάθε σχέδιο και πρόταση νόμου, προκειμένου να εισαχθεί προς συζήτηση στη Βουλή. Και, αφετέρου, πρέπει ο μετέπειτα νόμος να παρακολουθείται ως προς την εφαρμογή του, σε ό,τι αφορά την επίτευξη των στόχων ψήφισής του.

γ4) Του άρθρου 74 παρ. 2, με την ρητή κατοχύρωση της αρχής ότι κατά την συζήτηση σχεδίου νόμου ή πρότασης νόμου στην οικεία, κατά τον Κανονισμό της Βουλής, κοινοβουλευτική επιτροπή είναι υποχρεωτική η ακρόαση των αρμόδιων κατά την κρίση της κοινωνικών φορέων, και δη των πιο αντιπροσωπευτικών εξ αυτών.

γ5) Του άρθρου 74 παρ. 3. Ειδικότερα προτείνουμε να καταργηθεί η παράγραφος αυτή και ν' αναριθμηθούν αναλόγως -ως παρ. 3, 4 και 5- οι επόμενες παράγραφοι. Και τούτο διότι η παράγραφος 3 του άρθρου 74 έρχεται σε προφανή αντίθεση προς τις αναθεωρημένες πλέον διατάξεις της παρ. 5, εδ. ε' του άρθρου αυτού και, προφανώς εκ παραδρομής, δεν καταργήθηκε κατά την οικεία αναθεώρηση.

γ6) Του άρθρου 78, με την προσθήκη νέων παραγράφων 6 και 7. Οι ρυθμίσεις των νέων αυτών παραγράφων θα προβλέπουν: Κατά την παρ. 6, ότι μεγάλες και κρίσιμες για την εθνική οικονομία ιδιωτικές επενδύσεις, των οποίων τα χαρακτηριστικά καθορίζονται επακριβώς με ειδικό εκτελεστικό νόμο, θα μπορούν να υπάγονται σε σταθερό φορολογικό καθεστώς. Π.χ. σε καθεστώς που δεν υπόκειται σ' αλλαγή τουλάχιστον για μια δεκαετία. Και κατά την παρ. 7, ότι εγγυήσεις του Ελληνικού Δημοσίου προς τρίτους παρέχονται μόνον με ειδικό τυπικό νόμο. Η ως άνω πρόβλεψη κρίνεται επιβεβλημένη αφενός για λόγους διαφάνειας. Και, αφετέρου, για λόγους πληρέστερης δημοσιονομικής συνέπειας κι ανάλογης προστασίας του οικείου δημοσιονομικού δημόσιου συμφέροντος.

γ7) Του άρθρου 79, με την προσθήκη νέας παραγράφου 9. Οι ρυθμίσεις της νέας αυτής παραγράφου θα προβλέπουν ρητώς την υποχρέωση κατάθεσης ετήσιου αναλυτικού και τεκμηριωμένου απολογισμού εκ μέρους όλων εκείνων των φορέων, οι οποίοι χρηματοδοτούνται, αμέσως ή εμμέσως, από τον κρατικό προϋπολογισμό. Και τούτο για να καταστεί εφικτός και ουσιαστικός ο αντίστοιχος έλεγχος του τρόπου διαχείρισης του δημόσιου χρήματος από την πλευρά των ως άνω φορέων.

9. Άρθρα 37 παρ. 1, 2 και 4, 81 παρ. 1, 3 και 4, και 86 του Συντάγματος

Η κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1986 «επικυριαρχία» της Εκτελεστικής Εξουσίας –συγκεκριμένα δε του Πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης- κατά την λειτουργία του Πολιτεύματος, η οποία εντάθηκε στο πλαίσιο της βαθείας οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που βίωσε και βιώνει ο Ελληνικός Λαός, αναδεικνύει, αυτονοήτως, την ανάγκη αναθεώρησης συγκεκριμένων διατάξεων ως προς την οργάνωση και λειτουργία της Κυβέρνησης. Και τούτο, προκειμένου να περιορισθούν τα, όποια, προνόμιά της στ' απολύτως αναγκαία για την εκπλήρωση της κατά το Σύνταγμα αποστολής της. Έτσι ώστε αφενός να λειτουργούν αποτελεσματικώς τα έναντι αυτής θεσμικά αντίβαρα των δύο άλλων εξουσιών, ήτοι της Νομοθετικής και της Δικαστικής. Και, αφετέρου, η Κυβέρνηση, ως θεσμικός και πολιτικός πυρήνας της Εκτελεστικής Εξουσίας, ν' ανακτήσει την απαραίτητη νομιμοποίηση και, συνακόλουθα, εμπιστοσύνη έναντι του κοινωνικού συνόλου. Υπό το φως των ως άνω διαπιστώσεων κι αντίστοιχων θεσμικών και πολιτικών αρχών προτείνουμε την αναθεώρηση των ακόλουθων άρθρων του Συντάγματος, που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία της Κυβέρνησης καθώς και την ποινική ευθύνη των μελών της και των Υφυπουργών:

α) Κατά πρώτο λόγο των εξής άρθρων, τα οποία αφορούν την συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία της Κυβέρνησης κατά την άσκηση των κατά το Σύνταγμα αρμοδιοτήτων της:

α1) Του άρθρου 37 παρ. 1, 2 και 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 81 παρ. 1, προκειμένου να καθιερωθεί ανώτατο όριο θητειών για τον Πρωθυπουργό. Ειδικότερα, η σύγχρονη εποχή και οι συνακόλουθες ιδιομορφίες της εξέλιξης της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής πραγματικότητας καθιστούν αναγκαία την ανανέωση του πολιτικού προσωπικού.

Αντιστοίχως, δεν συμβαδίζουν με φαινόμενα παγίωσης ηγεσιών, ιδίως στην κορυφή της Εκτελεστικής Εξουσίας, όπως άλλωστε έχει καταδείξει και η επιλογή του συντακτικού νομοθέτη για τον θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας, ως προς τον οποίο το άρθρο 30 παρ. 5 ορίζει πως «επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μια φορά μόνο». Για τους λόγους αυτούς προτείνουμε την αναθεώρηση του άρθρου 37 παρ. 1, 2 και 4, προκειμένου να καθιερωθεί ο κανόνας ότι δεν μπορεί να διορισθεί Πρωθυπουργός εκείνος ο οποίος έχει συμπληρώσει οκτώ, συνολικώς, πραγματικά χρόνια πρωθυπουργίας. Δηλαδή το διπλάσιο της συνταγματικώς οριζόμενης κοινοβουλευτικής περιόδου.

α2) Του άρθρου 81 παρ. 1, προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης ρυθμίσεων, μέσω των οποίων μπορεί να ενισχύεται η σταθερότητα της δομής του κυβερνητικού σχήματος, πέρα κι έξω από την εναλλαγή των Κυβερνήσεων. Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις αυτές θα προβλέπουν ότι, με σχετικό εκτελεστικό νόμο, ο οποίος μάλιστα πρέπει να θεσπίζεται κι επείκεινα ν' αλλάζει μόνο μ' αυξημένη πλειοψηφία -π.χ. με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των Βουλευτών- είναι δυνατόν αφενός να θεσμοθετείται συγκεκριμένο κυβερνητικό σχήμα κι ανάλογο κυβερνητικό οργανόγραμμα. Και, αφετέρου, να ιδρύονται μέχρι δύο θέσεις επί θητεία υπηρεσιακών Υφυπουργών, Εξωτερικών και επί του Προϋπολογισμού αντιστοίχως. Η διάρκεια αυτή πρέπει να υπερβαίνει οπωσδήποτε την διάρκεια της τετραετούς κοινοβουλευτικής περιόδου. Έτσι π.χ. θα μπορούσε να ορισθεί ως πενταετής. Ενώ η επιλογή των προσώπων που καταλαμβάνουν τέτοιες θέσεις επί θητεία Υπηρεσιακών Υφυπουργών θα γίνεται από την Βουλή, με αυξημένη πλειοψηφία. Π.χ. επίσης με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των Βουλευτών.

α3) Του άρθρου 81 παρ. 3 και 4, προκειμένου να καθιερωθεί μια μορφή ασυμβιβάστου μεταξύ μέλους της Κυβέρνησης ή Υφυπουργού και Βουλευτή, με την αυτονόητη βεβαίως εξαίρεση του Πρωθυπουργού και του ή των τυχόν Αντιπροέδρων της Κυβέρνησης. Συγκεκριμένα, η εν γένει πολιτική και ιδίως η κοινοβουλευτική εμπειρία έχει καταδείξει ότι το μέλος της Κυβέρνησης ή ο Υφυπουργός που είναι και Βουλευτής αφιερώνει, κατ' ανάγκην, σημαντικό μέρος του κυβερνητικού του χρόνου προκειμένου να είναι συνεπής και προς τα βουλευτικά του καθήκοντα έναντι των εκλογέων του. Εξ ου και οι πολλαπλοί αντίστοιχοι περισπασμοί ή και τ' αναπόφευκτα πολιτικά διλήμματα, ενόψει λήψης σημαντικών αποφάσεων μ' ανάλογο πολιτικό κόστος. Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο προτείνουμε να καθιερωθεί συνταγματικώς, στο πλαίσιο του άρθρου 81 παρ. 3 και 4 –και σε συνδυασμό, όπως ήδη επισημάνθηκε, με την αναθεώρηση των άρθρων 53 παρ. 1 και 2 και 60 παρ. 2- η αρχή του ασυμβιβάστου του αξιώματος του Βουλευτή μ' εκείνο του μέλους της Κυβέρνησης ή του Υφυπουργού. Το ασυμβίβαστο τούτο θα μπορούσε να λάβει τις εξής δύο μορφές: Πρώτον – και πιο ορθολογικό κοινοβουλευτικώς- να συνεπάγεται και απαγόρευση ανάκτησης της ιδιότητας του Βουλευτή, μετά την καθ' οιονδήποτε τρόπο απομάκρυνσή του από κυβερνητικό σχήμα, ως το τέλος της βουλευτικής περιόδου. Ή, δεύτερον, να επιτρέπεται η ανάκτηση της ιδιότητας του Βουλευτή, και πάλι μετά την καθ' οιονδήποτε τρόπο απομάκρυνσή του από το κυβερνητικό σχήμα και ως το τέλος της βουλευτικής περιόδου, μ' αντίστοιχη όμως απώλεια της ιδιότητας του Βουλευτή από την πλευρά του αναπληρωματικού εκείνου, ο οποίος ενδιάμεσως είχε ασκήσει βουλευτικά καθήκοντα.

β) Κατά δεύτερο λόγο του άρθρου 86, το οποίο αφορά το καθεστώς της ιδιάζουσας ποινικής ευθύνης των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών, με βάση το ακόλουθο σκεπτικό:

β1) Είναι βεβαίως γεγονός ότι οι ρυθμίσεις του άρθρου 86 του Συντάγματος, όπως διαμορφώθηκαν κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, συνιστούσαν σημαντική πρόοδο σε σχέση με το προγενέστερο αντίστοιχο καθεστώς. Και μάλιστα τόσο ως προς την διάρκεια της εκεί προβλεπόμενης αποσβεστικής προθεσμίας όσον και ως προς τις αμιγώς δικαστικές εγγυήσεις της διαδικασίας παραπομπής μέλους της Κυβέρνησης ή Υφυπουργού (π.χ. σύνθεση του Δικαστικού Συμβουλίου και του Ειδικού Δικαστηρίου). Όμως, η έκτοτε εξέλιξη της πολιτικής μας ζωής -ιδίως δε τα πρωτόγνωρα φαινόμενα διαφθοράς πολιτικών προσώπων που άσκησαν κυβερνητικά καθήκοντα- η ραγδαία επιδείνωση της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας και οι δικαιολογημένες απαιτήσεις του κοινωνικού συνόλου γι' αυξημένη διαφάνεια κυρίως ως προς την διαχείριση του δημόσιου χρήματος, δεν επιτρέπουν την διατήρηση ενός καθεστώτος ποινικής ευθύνης, το οποίο επιφυλάσσει στο μέλος της Κυβέρνησης ή στον Υφυπουργό ένα, ιδιαίτερα μάλιστα, προνομιακό καθεστώς. Όπως αντιθέτως, επιβάλλουν την ριζική του αναμόρφωση.

β2) Με βάση τις ως άνω διαπιστώσεις προτείνουμε την αναθεώρηση του συνόλου του άρθρου 86, πάνω στους εξής άξονες:

- Πρώτον, αυστηρή οριοθέτηση -κι ανάλογος δραστικός περιορισμός- των ποινικών αδικημάτων των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών που θεωρείται ότι τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Έτσι ώστε σ' αυτά να μην περιλαμβάνονται, καθ' οιονδήποτε τρόπο, τα

ποινικά αδικήματα που τελέσθηκαν απλώς επ' ευκαιρία άσκησης των καθηκόντων αυτών.

- Δεύτερον, ολοκληρωτική κατάργηση του θεσμού της αποσβεστικής προθεσμίας. με ρητή πρόβλεψη ότι ως προς τα ποινικά αδικήματα τα οποία τέλεσαν, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, τα μέλη της Κυβέρνησης και οι Υφυπουργοί υπόκεινται στους κοινούς περί παραγραφής κανόνες, που εφαρμόζονται έναντι όλων κατά τις ισχύουσες κάθε φορά ποινικές διατάξεις.
- Τρίτον, πλήρης αποσύνδεση της διαδικασίας δίωξης των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών για τα προαναφερόμενα αδικήματα από οποιαδήποτε παρέμβαση της Βουλής. Έτσι ώστε η Δικαστική Εξουσία ν' ασκεί την δίωξη αυτή ανεμπόδιστη κι ανεπηρέαστη, χωρίς κοινοβουλευτικά προσκόμματα, ξένα προς την ιδιοσυστασία της συνταγματικώς κατοχυρωμένης ανεξαρτησίας της.
- Τέταρτον, διατήρηση, τουλάχιστον κατά βάση, του ισχύοντος σήμερα συστήματος του Δικαστικού Συμβουλίου και του Ειδικού Δικαστηρίου, ως προς την τελική εκδίκαση των κατά περίπτωση υποθέσεων που αφορούν –όπως είναι αυτονόητο, αφού για όλα τα λοιπά εγκλήματα θα ισχύει η κοινή ποινική νομοθεσία- ποινικά αδικήματα των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Και τούτο διότι, λόγω της φύσης των ποινικών αδικημάτων των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών και της επιρροής τους στην δημόσια ζωή, παρίσταται αναγκαία η κατά το δυνατόν ταχύτερη περαίωση των υποθέσεων τούτων, χωρίς βεβαίως οποιαδήποτε έκπτωση ως προς το βάθος της αντίστοιχης ποινικής έρευνας. Άλλωστε και μόνον το γεγονός ότι, όπως ήδη διευκρινίσθηκε, καταργείται η

αποσβεστική προθεσμία και ισχύει εν προκειμένω η παραγραφή κατά τις κοινές ποινικές διατάξεις, διασφαλίζει την άνεση χρόνου για την ενδελεχή δικαστική διερεύνηση των κατά τ' ανωτέρω ποινικών αδικημάτων.

10. Άρθρα 87 παρ. 3, 88 παρ. 2, εδ. γ', δ' και ε', 90 παρ. 5, 95, προσθήκη παραγράφου, 96 παρ. 5, εδ. α', 98 παρ. 1, εδ. β', και 100 του Συντάγματος

Η αποτελεσματική λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και η συνακόλουθη αποτελεσματική άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων προϋποθέτουν, ιδίως σε κρίσιμες από κοινωνική και οικονομική άποψη περιόδους όπως η σημερινή, την θωράκιση της Δικαστικής Εξουσίας τουλάχιστον προς δύο κατευθύνσεις: Η πρώτη αφορά την πιο σημαντική εγγύηση εκπλήρωσης της αποστολής της, ήτοι την ανεξαρτησία των δικαστών, λειτουργική και προσωπική. Και η δεύτερη αφορά τον εφοδιασμό των δικαστηρίων –κυρίως δε των ανώτατων– με τις ανάλογες δομές και δικονομικές ρυθμίσεις, προκειμένου ν' ασκούν την δικαιοδοσία τους σύμφωνα με την κατά το Σύνταγμα αποστολή τους. Με βάση τους πρωταρχικούς αυτούς θεσμικούς άξονες προτείνουμε την αναθεώρηση:

α) Του άρθρου 87 παρ. 3, που σχετίζεται με την επιθεώρηση των τακτικών δικαστών. Και τούτο για να προσδιορισθούν μ' ευκρινέστερο τρόπο το περιεχόμενο και τα κριτήρια της επιθεώρησης αυτής και η ανάλογη αξιολόγηση των δικαστικών λειτουργιών, πάντοτε με γνώμονα την θωράκιση της ανεξαρτησίας τους.

β) Του άρθρου 88 παρ. 2, εδ. γ', δ' και ε'. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα εδάφια γ', δ' και ε' της παρ. 2 του άρθρου 88 του Συντάγματος: «Κατά παρέκκλιση από

τα άρθρα 94, 95 και 98, διαφορές σχετικά με τις κάθε είδους αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών και εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων, εκδικάζονται από το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 99. Το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές συγκροτείται με τη συμμετοχή ενός επιπλέον τακτικού καθηγητή και ενός επιπλέον δικηγόρου, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συνέχιση τυχόν εκκρεμών δικών». Δεδομένου όμως ότι η πρότασή μας κατατείνει στην ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο θα έχει γενική αρμοδιότητα ως προς τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων και της συμφωνίας τους προς διεθνείς συμβάσεις, όπως αναλύεται κατωτέρω, κρίνεται σκόπιμο να του ανατεθεί, μ' απευθείας προσφυγή, και η επίλυση των ως άνω διαφορών των δικαστικών λειτουργών. Κι αυτό, γιατί οι προμνημονευόμενες διαφορές θεμελιώνονται, κατά βάση, στον αντισυνταγματικό χαρακτήρα δυσμενών για τους δικαστικούς λειτουργούς μισθολογικού χαρακτήρα νομοθετικών ρυθμίσεων, στο πλαίσιο της επεκτατικής, αναλογικής, εφαρμογής της αρχής της ισότητας κατά το άρθρο 4 παρ. 1, 2 και 5 του Συντάγματος.

γ) Του άρθρου 90 παρ. 5, οι διατάξεις του οποίου προβλέπουν ότι: «Οι προαγωγές στις θέσεις του προέδρου και του Αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, με επιλογή μεταξύ των μελών του αντίστοιχου ανώτατου δικαστηρίου, όπως νόμος ορίζει». Οι διατάξεις αυτές όμως παρέχουν ευρύτατη διακριτική ευχέρεια στην εκάστοτε Κυβέρνηση ως προς την πλήρωση των θέσεων του Προέδρου και των Αντιπροέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, του Ελεγκτικού Συνεδρίου

κ.λπ. Μ' αποτέλεσμα να δημιουργούνται εύλογες υπόνοιες ως προς την ύπαρξη σχέσεων εξάρτησης μεταξύ της Εκτελεστικής Εξουσίας και των μελών των Ανώτατων Δικαστηρίων. Η, *suí generis*, διασταύρωση των εξουσιών αυτών εκδηλώνεται, συνήθως, με την παραβίαση της επιτηρίδας των δικαστών χωρίς, ωστόσο, τούτο να σημαίνει ότι η αρχαιότητα μπορεί ν' αποτελέσει και το αποκλειστικό κριτήριο προαγωγής στις ως άνω θέσεις. Προς αποφυγήν όλων των ανωτέρω φαινομένων κρίνεται αναγκαία η πρόβλεψη συγκεκριμένων και αντικειμενικών κριτηρίων, τα οποία αφενός θέτουν φράγμο στις τυχόν παρεμβατικές τάσεις της Εκτελεστικής Εξουσίας, δια του εκάστοτε Υπουργικού Συμβουλίου. Και, αφετέρου, ενισχύουν το καθεστώς των εγγυήσεων της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των ανώτατων δικαστικών λειτουργών. Με τον τρόπο αυτόν θα τερματισθεί και η παραδοσιακή και στείρα αντιπαράθεση των Πολιτικών Κομμάτων μ' αφορμή την επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης. Αντιπαράθεση, η οποία προσβάλλει τις βάσεις του Κράτους Δικαίου και την ίδια την ποιότητα της Δημοκρατίας μας και υποσκάπτει την εμπιστοσύνη των πολιτών στο σύστημα παροχής της δικαστικής προστασίας. Για όλους αυτούς τους λόγους:

γ1) Προτείνουμε την θεσμοθέτηση της επιλογής του Προέδρου μόνο μεταξύ των Αντιπροέδρων του οικείου Δικαστηρίου. Εξάλλου, και η επιλογή των Αντιπροέδρων θα πρέπει να γίνεται μόνο μεταξύ των δέκα (10) αρχαιότερων δικαστών του οικείου δικαστηρίου, αν πρόκειται για επιλογή μέχρι τριών, ή από αριθμό δικαστών - από τους αρχαιότερους πάντοτε - τριπλάσιο του αριθμού των κενούμενων θέσεων, αν πρόκειται για περισσότερους των τριών. Μ' αυτόν τον τρόπο καθιερώνεται πιο δίκαιο κι αξιοκρατικό σύστημα ανάδειξης της ηγεσίας των Ανώτατων Δικαστηρίων, το οποίο παρέχει μεν την αυστηρώς αναγκαία διακριτική ευχέρεια στην Εκτελεστική Εξουσία, θέτοντας όμως παράλληλα αποτελεσματικούς

περιορισμούς στην οποία διάθεση υπέρβασης από την πλευρά της, ιδίως μέσω παράκαμψης της επετηρίδας. Και θωρακίζοντας, έτσι, περαιτέρω το αυτοδιοίκητο της Δικαιοσύνης.

γ2) Επιπλέον, στο προτελευταίο εδάφιο της παραγράφου 5 του άρθρου 90 ορίζεται ότι «η θητεία του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, καθώς και του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και των Γενικών Επιτρόπων των Διοικητικών Δικαστηρίων και του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των τεσσάρων ετών ακόμη και αν ο δικαστικός λειτουργός που κατέχει τη θέση δεν καταλαμβάνεται από το όριο ηλικίας». Σκοπός της διάταξης αυτής είναι να τίθεται φραγμός σε τυχόν προσπάθεια της εκάστοτε Κυβέρνησης να εδραιώσει τις επιλογές της στην ηγεσία της Δικαστικής Εξουσίας για μακρό χρονικό διάστημα. Στο πλαίσιο τούτο προτείνουμε να υπάρξει, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, παρόμοια συνταγματική πρόβλεψη και για τους Αντιπροέδρους των Ανώτατων Δικαστηρίων, προκειμένου να διασφαλισθεί περαιτέρω η απαλλαγή της Δικαστικής Εξουσίας από τον εναγκαλισμό της Εκτελεστικής. Προτείνουμε, δηλαδή, την καθιέρωση θητείας και για τους Αντιπροέδρους, η οποία να μην υπερβαίνει την εξαετία. Η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με την αμέσως προηγούμενης προτεινόμενη τροποποίηση του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 5 του άρθρου 90, αναφορικά με τον τρόπο επιλογής της ηγεσίας των Ανώτατων Δικαστηρίων, συμβάλλει, από την πλευρά της, αποφασιστικώς στην θωράκιση της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών έναντι των οργάνων της Εκτελεστικής Εξουσίας, καθιστώντας άνευ αντικειμένου τις αδικαιολόγητες παρακάμψεις της επετηρίδας.

δ) Του άρθρου 95, με την προσθήκη παραγράφου, η οποία δικαιολογείται με βάση την εξής σειρά συλλογισμών: Η παρατηρούμενη συνεχής αύξηση του αριθμού των υποθέσεων του Συμβουλίου Επικρατείας, στο πλαίσιο των διαφορών που συνδέονται με τις «δημόσιες συμβάσεις» (απονομή προσωρινής δικαστικής προστασίας, εκδίκαση των αιτήσεων ακύρωσης κατά πράξεων που προηγούνται της κατάρτισης των συμβάσεων και των αιτήσεων ανάιρεσης κατά των αποφάσεων των διοικητικών εφετείων, που σχετίζονται με την εκτέλεση των συμβάσεων αυτών) και η εξαιτίας αυτού του λόγου υπερβολική καθυστέρηση της εκδίκασής τους, σε συνδυασμό με την ανάγκη εξασφάλισης της ενότητας της νομολογίας για λόγους ασφάλειας δικαίου, καθιστά απαραίτητη την πρόβλεψη - με την προσθήκη σχετικής διάταξης στο άρθρο 95 του Συντάγματος - σύστασης ειδικού Τμήματος, μ' αποκλειστικό αντικείμενο την εκδίκαση των σχετικών διαφορών. Η ως άνω παράγραφος μπορεί να πάρει τον αρ. 3, μ' αντίστοιχη αναρίθμηση των επόμενων, ως παραγράφων 4, 5 και 6.

ε) Του άρθρου 96 παρ. 5, εδ. α', αναφορικά με τα στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία. Και τούτο, προκειμένου να διευκρινισθεί ότι στα υπηρετούντα σ' αυτά μέλη του δικαστικού σώματος των Ενόπλων Δυνάμεων, που ούτως ή άλλως περιβάλλονται με τις εγγυήσεις λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας του άρθρου 87 παρ. 1 του Συντάγματος, εφαρμόζονται αναλόγως και οι διατάξεις του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος, ως προς τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών.

στ) Του άρθρου 98 παρ. 1, εδ. β', ως προς τον έλεγχο συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας. Ειδικότερα, η κείμενη νομοθεσία καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την προσωρινή δικαστική προστασία (ασφαλιστικά μέτρα) στις περιπτώσεις όπου ανακύπτουν διαφορές κατά την διαδικασία, η οποία

προηγείται της σύναψης συμβάσεων δημόσιων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών. Εφόσον οι συμβάσεις αυτές είναι δημόσιες, διότι αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο ή άλλος φορέας που εξομοιώνεται μ' αυτό, η εκδίκαση των ως άνω ασφαλιστικών μέτρων υπάγεται στην δικαιοδοσία του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο είναι αρμόδιο να εκδικάζει και τις σχετικές αιτήσεις ακύρωσης κατά των διοικητικών πράξεων που μεσολαβούν ως την σύναψη της οικείας σύμβασης. Κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, προστέθηκε στο άρθρο 98, όπου ρυθμίζονται οι αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ειδική διάταξη, σύμφωνα με την οποία στις αρμοδιότητές του ανήκει και: «Ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο ή άλλο νομικό πρόσωπο που εξομοιώνεται με το Δημόσιο από την άποψη αυτή, όπως νόμος ορίζει». Δηλαδή πρόκειται για τις ίδιες συμβάσεις που, προσυμβατικώς, ελέγχονται από το Συμβούλιο της Επικρατείας, όπως προαναφέρθηκε. Εξειδικεύοντας την συνταγματική αυτή διάταξη, η εκτελεστική της νομοθεσία ορίζει ότι υποβάλλεται υποχρεωτικώς στο Ελεγκτικό Συνέδριο ο φάκελος του διαγωνισμού, πριν από την σύναψη της σύμβασης, για έλεγχο νομιμότητας. Το αποτέλεσμα όμως όλων αυτών των θεσμικών παρεμβάσεων είναι ότι από το έτος 2002 για το ίδιο αντικείμενο, δηλαδή για τον έλεγχο νομιμότητας της διαδικασίας που προηγείται της κατάρτισης «δημόσιων συμβάσεων», προβλέπεται παράλληλη αρμοδιότητα δύο Ανώτατων Δικαστηρίων. Με συνέπεια να δημιουργείται κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, να διαμορφώνεται κλίμα ανασφάλειας δικαίου και, τελικώς, να μην εξυπηρετείται αποτελεσματικώς η αρχή της διαφάνειας, για την θωράκιση της οποίας αναθεωρήθηκε το άρθρο 98 σύμφωνα με τ' ανωτέρω. Ως εκ τούτου είναι αναγκαίος, στο πλαίσιο σχετικού εκτελεστικού νόμου, να οριστεί ο έλεγχος των συμβάσεων που γίνεται

από τα δύο Ανώτατα Δικαστήρια. Έτσι ώστε το Ελεγκτικό Συνέδριο να εγγυάται την εξασφάλιση του δημοσιονομικού δημόσιου συμφέροντος του Κράτους και των δημόσιων φορέων, όπως άλλωστε είναι και ο θεσμικός του ρόλος. Περαιτέρω, η αόριστη αναφορά στον προμνημονευόμενο έλεγχο από Κλιμάκια του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν διασφαλίζει επαρκώς ενιαία κριτήρια προσυμβατικού ελέγχου κι εντός του Δικαστηρίου τούτου, τα οποία είναι αναγκαία προκειμένου να εξασφαλισθεί η αρχή της διαφάνειας και της σταθερότητας, που επιδιώχθηκε στο πλαίσιο της προηγούμενης αναθεώρησης του ίδιου άρθρου. Για τον λόγο αυτόν προτείνουμε την, μέσω συμπλήρωσης της διατύπωσης του άρθρου 98 παρ. 1, εδ. β', σύσταση ειδικού Τμήματος στο Ελεγκτικό Συνέδριο. Μ' αποκλειστική αρμοδιότητα τον έλεγχο των αντίστοιχων συμβάσεων, χωρίς να υπάρχει στάδιο περαιτέρω ελέγχου, παρά μόνον παραπομπή στην Ολομέλειά του. Κι αυτό, σε περίπτωση που ενδεχομένως κριθεί ότι συντρέχει ζήτημα αντισυνταγματικότητας. Βεβαίως, πάντοτε σε συνάρτηση με την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά τα κατωτέρω εκτιθέμενα. Είναι αυτονόητο ότι έτσι δεν θα θίγεται η δικαιοδοσία του Συμβουλίου της Επικρατείας, τόσο στο πλαίσιο της προσωρινής όσον και στο πλαίσιο της οριστικής δικαστικής προστασίας, που κατά το Σύνταγμα απονέμεται απ' αυτό.

- ζ) Του άρθρου 100. Συγκεκριμένα, το άρθρο 100 του Συντάγματος, όπως τροποποιήθηκε κατά την Αναθεώρηση του 2001, ρυθμίζει την συγκρότηση και τις αρμοδιότητες του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου. Στις αρμοδιότητες του Α.Ε.Δ. ανήκει και ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, υπό τις προϋποθέσεις που τάσσει. Πρώτον, η περίπτωση ε' της παρ. 1 του άρθρου 100. Σύμφωνα μ' αυτήν, το Α.Ε.Δ. είναι αρμόδιο ως προς την «άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του

Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου». Και, δεύτερον, η αναθεωρημένη παρ. 5 του ίδιου άρθρου, η οποία ορίζει ότι «όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική, παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, εκτός αν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέλειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου αυτού. Η ολομέλεια συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά, όπως νόμος ορίζει. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και κατά την επεξεργασία των κανονιστικών διαταγμάτων από το Συμβούλιο της Επικρατείας.» Εξάλλου, το Σύνταγμα αναφέρεται σε δύο, ακόμη, περιπτώσεις στον έλεγχο της συνταγματικότητας του νόμου από τα δικαστήρια. Πρόκειται, αφενός για την παράγραφο 2 του άρθρου 87, σύμφωνα με την οποία: «Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος». Και, αφετέρου, για την παράγραφο 4 του άρθρου 93, η οποία προβλέπει ότι: «Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.» Από τον συνδυασμό των προμνημονευόμενων διατάξεων προκύπτει σαφώς ότι το Σύνταγμα υιοθετεί το σύστημα του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια. Με την εξαίρεση ιδίως του άρθρου 100, το οποίο θεσπίζει μian ιδιότυπη μορφή συγκεντρωτικού ελέγχου από το Α.Ε.Δ., σύμφωνα με το σύστημα αυτό όλα τα δικαστήρια, όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών, είναι αρμόδια να εξετάσουν την συνταγματικότητα του νόμου, βάσει του οποίου θα εκδικάσουν μian υπόθεση. Εφόσον, στο πλαίσιο του παρεμπόδιοντος ελέγχου συνταγματικότητας, κριθεί ότι ο νόμος είναι

αντισυνταγματικός, αυτό έχει ως συνέπεια την μη εφαρμογή του στην συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς όμως η ως άνω κρίση να επιφέρει και την ακύρωση κι εκβολή του από την έννομη τάξη. Οποιοδήποτε άλλο δικαστήριο μπορεί, λοιπόν, να τον κρίνει συνταγματικό και να τον εφαρμόσει σ' άλλη υπόθεση, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του.

ζ1) Το γεγονός όμως ότι μπορεί να υπάρχουν αντίθετες κρίσεις των δικαστηρίων σχετικά με την συνταγματικότητα ενός νόμου -κατάσταση που δημιουργεί εύλογη αβεβαιότητα κι ανασφάλεια δικαίου, τόσο στους πολίτες όσον και στην Διοίκηση- συνιστά, κατά γενική παραδοχή, μειονέκτημα του συστήματος του διάχυτου ελέγχου. Γι' αυτό, άλλωστε, το άρθρο 100 του Συντάγματος προβλέπει την αρμοδιότητα του Α.Ε.Δ., αναφορικά με την άρση της αμφισβήτησης ως προς την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Επέκεινα, προβληματισμό δημιουργεί και το γεγονός ότι, σύμφωνα με το σύστημα του διάχυτου ελέγχου, ένας νόμος μπορεί να κριθεί αντισυνταγματικός πολλά χρόνια μετά την έναρξη ισχύος του, και δη με αναδρομική δύναμη. Μ' αποτέλεσμα ν' ανατρέπονται διαμορφωμένες καταστάσεις, να διαιφεύδεται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των πολιτών αλλά και να δημιουργούνται διόλου ευκαταφρόνητα προβλήματα πρακτικής φύσης, μεταξύ των οποίων και η υπέρμετρη επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού, που έχει ως περαιτέρω αποτέλεσμα την ανατροπή του οικονομικού προγραμματισμού της εκάστοτε Κυβέρνησης, μ' επαχθείς συνέπειες για τους ίδιους τους πολίτες. Βεβαίως στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί –και να συνεκτιμηθεί κατά την συζήτηση της πρότασής μας- το γεγονός ότι με τις διατάξεις του ν. 3900/2010 –και, κυρίως, με τις διατάξεις

του άρθρου 1 περί «πρότυπης δίκης»- ο εκ μέρους του Συμβουλίου της Επικρατείας, τουλάχιστον, έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων ολοκληρώνεται πλέον σε καταφανώς συντομότερο χρονικό διάστημα. Ανεξαρτήτως τούτου όμως είναι γεγονός ότι η προβλεπόμενη, στο πλαίσιο του ισχύοντος συστήματος, διαδικασία για την αμετάκλητη κρίση της συνταγματικότητας ενός νόμου συνδέεται με την διεξαγωγή μακροχρόνιων δικαστικών αγώνων σ' όλους, σχεδόν, τους βαθμούς της οικείας δικαιοδοσίας -κι αρκετές φορές σε δικαστήρια διαφορετικών δικαιοδοσιών- έως ότου εκδοθεί η δικαστική απόφαση που αίρει τελικώς την σχετική αμφισβήτηση. Η παρατεταμένη αυτή ανασφάλεια δικαίου δεν μπορεί να συνδυασθεί αρμονικώς με την ταυτόχρονη κατοχύρωση του δικαιώματος αίτησης και παροχής δικαστικής προστασίας, οριστικής και προσωρινής, κατ' άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Στο πλαίσιο δε του ανωτέρω προβληματισμού θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και η μεταβλητή σύνθεση των μελών του Α.Ε.Δ., αφού το ανώτατο αυτό δικαστήριο συγκροτείται, στην πλειοψηφία του, από δικαστές που καλούνται μόνον κατά περίπτωση, και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, ν' ασκήσουν τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Η μεταβλητότητα αυτή δεν ευνοεί την διαμόρφωση πάγιας νομολογίας. Προκειμένου, λοιπόν, ν' αντιμετωπισθούν οι προεκτεθείσες δυσχέρειες εφαρμογής του συστήματος του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, να επιτευχθεί η ταχεία και αδιαμφισβήτητη κρίση επί των θεμάτων αντισυνταγματικότητάς τους καθώς και η έγκαιρη επίλυση των σχετικών αμφισβητήσεων, προτείνεται η καθιέρωση, και στην έννομη τάξη μας, ενός ενδιάμεσου συστήματος μεταξύ του διάχυτου και του συγκεντρωτικού ελέγχου, κατά το πρότυπο αρκετών κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πυρήνα αυτού του μεικτού συστήματος αποτελεί η μετατροπή του Α.Ε.Δ. σε Συνταγματικό

Δικαστήριο και η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του και σε θέματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, κατόπιν παραπομπής από τις οικείες Ολομέλειες των Ανώτατων Δικαστηρίων εφόσον άγονται σε κρίση αντισυνταγματικότητας. Βεβαίως με ταυτόχρονη διατήρηση της αρμοδιότητας όλων των δικαστηρίων, όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών, να ελέγχουν την συνταγματικότητα του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου. Αλλά και με την παράλληλη υποχρέωσή τους να παραπέμπουν το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας, στο οποίο άγονται κατά την κρίση τους, ενώπιον της Ολομέλειας του οικείου Ανώτατου Δικαστηρίου. Το Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο προτείνουμε να ιδρυθεί στο πλαίσιο της αναθεώρησης του άρθρου 100 του Συντάγματος, θα πρέπει να έχει σταθερή –κατά προτίμηση αμινώς δικαστική– σύνθεση και θ' αποτελεί «διάδοχο» του Α.Ε.Δ.. Διατηρεί δηλαδή όλες τις αρμοδιότητες του Α.Ε.Δ. και, επιπλέον, αποκτά νέες, ουσιαστικές, αρμοδιότητες που αφορούν και τον τελικό έλεγχο της συνταγματικότητας και της συμβατότητας του τυπικού νόμου προς το διεθνές δίκαιο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Οι αρμοδιότητες αυτές εισάγουν στην ελληνική έννομη τάξη συγκεκριμένα στοιχεία συγκεντρωτικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, τα οποία προσιδιάζουν στην ιδιαιτερότητα της εθνικής μας έννομης τάξης και της συνταγματικής μας παράδοσης. Η οποία δεν πρέπει ν' αποστεί από την συνέχιση της λειτουργίας –τουλάχιστον κατά την ουσία του- του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.

ζ2) Εκτός των κατά τ' ανωτέρω αρμοδιοτήτων, το Συνταγματικό Δικαστήριο θα έχει και τις αρμοδιότητες που του αναλογούν, σύμφωνα με την πρότασή μας κατά τα προεκτεθέντα, λόγω της αναθεώρησης ιδίως των διατάξεων:

- Του άρθρου 29 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, ως προς την οργάνωση και λειτουργία των Πολιτικών Κομμάτων, των οικονομικών τους και των οικονομικών των εν γένει πολιτικών προσώπων.
- Του άρθρου 32 παρ. 1, 3, 4 και 5 του Συντάγματος, ως προς τον έλεγχο και το κύρος των αποτελεσμάτων της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας ευθέως από το Εκλογικό Σώμα.
- Του άρθρου 58 του Συντάγματος, ως προς τον έλεγχο των βουλευτικών εκλογών και την εκδίκαση των διαφορών σχετικά με το κύρος τους. Καθώς και ως προς τον έλεγχο του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος, κατά το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος, όπως προτείνουμε ν' αναθεωρηθεί.
- Του άρθρου 88 παρ. 2, εδ. γ', δ' και ε' του Συντάγματος, ως προς τις αποδοχές των κάθε είδους δικαστικών λειτουργών κατά την εκδίκαση των σχετικών διαφορών.

11. Άρθρα 23 παρ. 1, 101, 101Α παρ. 2, και 102 παρ. 1 του Συντάγματος

Ο εν γένει εκσυγχρονισμός της, *late sensu*, Δημόσιας Διοίκησης, προκειμένου ν' ανταποκριθεί μ' αποτελεσματικότητα, διαφάνεια και δημοκρατική νοοτροπία στην αποστολή της, καθιστά αναγκαία την καθιέρωση ρυθμίσεων του Συντάγματος, ώστε η σχετική εκτελεστική τους νομοθεσία να έχει τον ανάλογο προσανατολισμό μεσ' από διατάξεις αυξημένης τυπικής ισχύος. Σύμφωνα με τις ως άνω διαπιστώσεις προτείνουμε την αναθεώρηση:

- α) Του άρθρου 101, για να προστεθεί νέα παράγραφος 4 –μ’ αντίστοιχη αναρίθμηση της ισχύουσας παραγράφου 4 σε 5- με την οποία καταργείται ο θεσμός των Γενικών και Ειδικών Γραμματέων στο σύνολο της Δημόσιας Διοίκησης (π.χ. Υπουργεία και νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου). Με παράλληλη αναβάθμιση των επικεφαλής των αντίστοιχων επιμέρους δημόσιων υπηρεσιών (π.χ. Γενικών Διευθυντών και των εξομοιούμενων νομοθετικώς μ’ αυτούς).
- β) Του άρθρου 102 παρ. 1, για να προστεθεί διάταξη, με την οποία τα μονοπρόσωπα όργανα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης α’ και β’ βαθμού δεν μπορούν να εκλεγούν για περισσότερες από δύο θητείες. Η δικαιολογητική βάση της πρότασής μας αυτής είναι παρεμφερής μ’ εκείνη – φυσικά τηρουμένων των θεσμικών και πολιτικών αναλογιών- που παρατέθηκε ανωτέρω, αναφορικά με τον χρονικό περιορισμό της όλης θητείας του Πρωθυπουργού.
- γ) Του άρθρου 23 παρ. 1. Πάντα με βάση το προαναφερόμενο σκεπτικό –και πάλι, φυσικά, τηρουμένων των αντίστοιχων θεσμικών και πολιτικών αναλογιών- προτείνουμε να τεθεί χρονικό όριο και ως προς τις θητείες των αιρετών μελών των συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι οποίες ιδρύονται και λειτουργούν κατ’ εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 23 παρ. 1 του Συντάγματος και της σύμφωνης μ’ αυτό εκτελεστικής του νομοθεσίας.
- δ) Του άρθρου 101Α παρ. 2, ως προς τον τρόπο επιλογής των μελών των συνταγματικώς κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών. Και τούτο διότι ο προβλεπόμενος κατά το άρθρο τούτο τρόπος επιλογής τους από την Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής και με τις οικείες αυξημένες πλειοψηφίες έχει οδηγήσει –φυσικά και μ’ ευθύνη των Πολιτικών Κομμάτων- ως και σε πραγματική αδυναμία λειτουργίας τους κι ανάλογη αδυναμία

επιτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής τους, δίχως ευθύνη των μελών τους. Προστίθεται, ότι το Συμβούλιο Επικρατείας έχει επανειλημμένως αναδείξει δικαιοδοτικώς το αρνητικό αυτό φαινόμενο, φθάνοντας μάλιστα στο σημείο να κρίνει αντίθετη προς το Σύνταγμα την ως άνω δυσλειτουργία των προαναφερόμενων ανεξάρτητων αρχών λόγω μη νόμιμης συγκρότησης και σύνθεσής τους. Ως εκ τούτου η αναθεώρηση του άρθρου 101Α παρ. 2 θα επιτρέψει την θεσμοθέτηση των εγγυήσεων εκείνων, μεσ' από τις οποίες θα διασφαλίζεται η έγκαιρη κι αξιοκρατική επιλογή των μελών των συνταγματικώς κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών, καθώς και η επέκεινα ομαλή λειτουργία τους.

12. Άρθρο 106 παρ. 1, 2 του Συντάγματος και προσθήκη νέας παραγράφου

Το όλο πλαίσιο του Συντάγματος, ιδίως όμως οι διατάξεις του άρθρου 106, αναδεικνύουν ευκρινώς την κοινωνικοοικονομική «ιδεολογία» του, η οποία συμπυκνώνεται στην έννοια του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού με κοινωνικό πρόσωπο. Δηλαδή, κατά βάση, στον συνδυασμό αφενός της κατ' άρθρο 5 παρ. 1 το Συντάγματος ρήτρας της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συνακόλουθης ελεύθερης συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας, βεβαίως υπό το φως της αντίστοιχης ρήτρας του άρθρου 2 παρ. 1, η οποία καθιερώνει την αρχή της πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου. Και, αφετέρου, της οργάνωσης ενός αποτελεσματικού κοινωνικού κράτους δικαίου, ως πηγής των αντίστοιχων κοινωνικών δικαιωμάτων. Είναι σαφές ότι ο ως άνω ιδεολογικός προσανατολισμός του Συντάγματος παραμένει, στο ακέραιο μάλιστα, επίκαιρος και κατά την σημερινή δεινή κοινωνική και οικονομική συγκυρία. Θεωρούμε όμως ότι μπορεί και πρέπει να εμπλουτισθεί με διατάξεις, οι οποίες

προσδιορίζουν και την καθαρώς αναπτυξιακή διάσταση της οικονομικής θεματικής του Συντάγματος. Έτσι ώστε να διευκολυνθεί η εκδήλωση των ανάλογων αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, τόσο από την πλευρά αυτού τούτου του Κράτους όσο και, κυρίως, από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα. Υπ' αυτό το πνεύμα προτείνουμε την αναθεώρηση του άρθρου 106 ως ακολούθως:

- α) Πρώτον, της παρ. 1 του άρθρου τούτου. Συγκεκριμένα, προτείνουμε την αναθεώρηση της παραγράφου αυτής του άρθρου 106, προκειμένου –και κατά προσαρμογή προς το γράμμα και το πνεύμα συναφών διατάξεων του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου- να θεσπισθεί ο κανόνας ότι το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα της Χώρας τόσο για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης, όσο και για την εδραίωση της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς, της ισότητας των ευκαιριών και, εν τέλει, της κοινωνικής δικαιοσύνης.
- β) Δεύτερον, της παραγράφου 2 του άρθρου τούτου. Συγκεκριμένα, παρατηρείται συχνά το φαινόμενο, ιδίως μέσα στην σημερινή οικονομική κρίση, μιας κραυγαλέας ασυνέπειας του Κράτους, η οποία οδηγεί την ιδιωτική πρωτοβουλία σε μαρασμό. Ως εκ τούτου καθίσταται αναγκαίο, στο ρυθμιστικό πεδίο της κατά τ' ανωτέρω παραγράφου, να προστεθεί ότι, εκτός από την ιδιωτική, και η δημόσια οικονομική πρωτοβουλία –στο πλαίσιο του κάθε μορφής κρατικού παρεμβατισμού- δεν επιτρέπεται ν' αναπτύσσεται σε βάρος της αξίας του ανθρώπου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του.
- γ) Τρίτον, να προστεθεί στο άρθρο αυτό νέα παράγραφος, με αριθμό 7, οι διατάξεις της οποίας θα καθιερώνουν την υποχρέωση των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών να συντάσσουν πλήρεις και τεκμηριωμένες μελέτες σκοπιμότητας για τα μεγάλα δημόσια έργα και τις επίσης μεγάλες δημόσιες

προμήθειες, με την διευκρίνιση ότι εκείνες που αφορούν ευθέως την Εθνική Άμυνα παραμένουν απόρρητες.

13. Άρθρα 112 παρ. 1, 113, εδ. α', 115 παρ. 1, 117 παρ. 3 και 4 και 118 παρ. 3 και 5 του Συντάγματος

Προτείνουμε, τέλος, την αναθεώρηση των μεταβατικών διατάξεων των άρθρων 112 παρ. 1, 113, εδ. α', 115 παρ. 1, 117 παρ. 3 και 4 και 118 παρ. 3 και 5, με την διευκρίνιση ότι η πρότασή μας αυτή συμπεριλαμβάνει και την ενδεχόμενη προσθήκη νέων παραγράφων εντός των άρθρων τούτων. Η ως άνω ακροτελεύτια πρότασή μας κρίνεται αναγκαία για να καταστεί δυνατή, όπου τούτο κριθεί απαραίτητο, η ομαλή έναρξη εφαρμογής –ιδίως μέσω των σχετικών εκτελεστικών νόμων– των αντίστοιχων διατάξεων που θα προκύψουν μετά την αναθεώρηση, όπως αυτή οριοθετείται από τις κατά τ' ανωτέρω επιμέρους προτάσεις μας.